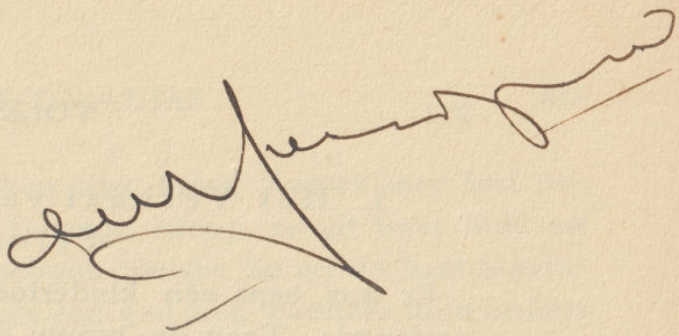

Volksverhalen

van de Oost-toradjas op Midden-Celebes, verzameld, vertaald en van aantekeningen voorzien

door

Dr. ALB. C. KRUYT.

Van de volksverhalen van de Bare'e sprekende of Oost-toradjas zijn eenige honderden door Dr. N. Adriani uitgegeven.

Hiermede is echter het literair bezit van deze Toradjagroep niet uitgeput, want na het heengaan van den geleerden verzamelaar, kon ik nog menig volksverhaal optekenen. Bij het door mij verzamelde bevinden zich verhalen van veel betekenis, die niet in het door Dr. Adriani bijeengebrachte materiaal worden aangetroffen, of slechts fragmentarisch daarin voorkomen. Ik heb daarom gemeend goed te doen sommige van deze vertellingen te vertalen, en van aantekeningen voorzien uit te geven [1]).

---

[1]) *Étude sur la Litérature des Toradja.* Dit Tijdschrift, dl. 40 (1898) p. 339-388; *De legende van Menoti-noti.* Ibid. 51 (1899), p. 541-547; *Toradjasche vertellingen.* Ibid. 45 (1902), p 387-482, het vervolg hierop in dl. 46 van hetzelfde Tijdschrift; *Toradjasche vertellingen.* Ibid. 52 (1910), p. 195-340; *Toradjasche Uilenspiegel-verhalen.* Ibid. 41 (1903), p. 118-127; in het derde deel van ons werk *De Bare'e sprekende Toradjas van Midden-Celebes* is de inhoud opgenomen van 114 verhalen (p 376-461); *Laolita i Sese nTaola. Verh. Bat. Gen.,* 51 (1900) Tekst, en 55 (1902) Inleiding en Vertaling; *Laolita i Wali mPangipi,* tekst met vert. en aant. *Bijdr. Kon. Inst.,* 54 (1902), p. 203-296; *Het verhaal van den Gulzigaard in het Tontemboansch, Sangireesch en Bare'e* (samen met J. Alb. T. SCHWARZ) in *Verh. Bat. Gen.,* 56 (1906); *De Schoone Slaapster in 't Bosch en een gelijkluidend verhaal in Midden-Celebes. Versl. en Meded. Kon. Academie v. Wetensch.,* afd. Lett., 5e R., dl. 2, p. 141-147. Tenslotte zijn nog een paar honderd volksverhalen na de dood van den verzamelaar uitgegeven en van een verkorte vertaling voorzien door Mevrouw M. ADRIANI-GUNNING: *Bare'e-verhalen,* in twee delen, tekst en vertaling, uitgegeven door het Kon. Inst. voor de T.-, L.- en V. kunde van Ned. Indië, 1933.

1. Het Verhaal van de Geit, die met een Prins huwde [1]).

Er was eens een kinderloos echtpaar dat sterk naar een kind verlangde. Toen de vrouw op een goede morgen uit haar huis neerdaalde, zag ze een geit grazen, en op hetzelfde ogenblik sprak ze: „O Goden, als ge medelijden met mij hebt, geeft mij dan een kind, al ware dit slechts een geit, als die daarginds staat te eten" 1). Het duurde niet lang of de vrouw werd werkelijk zwanger en op de gezette tijd bracht ze een kind voort, dat een geit was. Ze zag daarin de verhoring van haar gebed, en voedde het diertje zorgvuldig op. Toen het nog klein was, liet ze het 't sap van suikerriet drinken, en zelfs toen het groot geworden was, liet ze het nimmer uit huis om zelf voedsel te zoeken.

Toen het geitje groot geworden was, kreeg Datoe, de vorst, een droom, waarin hem werd gezegd, dat in het andere deel van de hemel een geit geboren was die hij tot vrouw voor zijn zoon moest vragen. Daarom legde de vorst een groot feest aan, dat zeven nachten zou duren, en hij zond gezanten naar de moeder v.d. geit om haar uit te nodigen over te komen en mede te helpen a.d. toebereidselen tot het feest. De vrouw antwoordde: „Zegt aan Datoe, dat ik niet aan zijn uitnodiging gevolg kan geven, want ik moet op mijn dochter, de geit, passen, opdat de honden haar geen kwaad doen". Hierop antwoordden de gezanten: „Breng dan uw dochter op het feest mee".

Nadat de afgezanten vertrokken waren, beklaagde de moeder zich bij de geit, dat zij zou worden uitgelachen, als ze met een geit op het feest kwam, en dat de mensen op het geitje zouden trappen. Toen sprak de Geit: „Ga gerust naar het feest, moeder, ik blijf hier, en ik zal mezelf wel helpen. Maak het nodige voedsel voor mij klaar, en vertrek dan".

Toen de moeder van de Geit bij den vorst gekomen was, vroeg deze aanstonds naar haar dochter: waarom ze die niet had meegebracht. De vrouw antwoordde: „Ik heb mijn dochter achtergelaten, omdat ik bevreesd was uitgelachen te worden". De Geit had intussen grote bekendheid gekregen, en men sprak over haar als i Kamee-mee, „de blatende".

---

[1]) De cijfers in de tekst verwijzen naar de aantekeningen achter het verhaal.

Nadat haar moeder vertrokken was, kreeg Kamee-mee lust om ook naar het feest te gaan. Daartoe kroop ze uit haar huid en vertoonde zich als een beeldschoon meisje. Ze zei tot haar slavinnen: „Als gij mij later weer als een geit ziet, wanneer mijn ouders zijn teruggekeerd, dan moet gij daarvan niets zeggen". Toen streelde ze een dier slavinnen over het gelaat, waardoor deze even schoon werd als zijzelf was. Daarna uitte ze enkele toverspreuken, waardoor ze in het bezit kwam van allerlei gouden sieraden, waarmee de twee meisjes zich tooiden. Toen sprak ze tot de andere slavinnen: „Wij beiden gaan naar het feest, blijft gij hier; morgenochtend zijn we terug". Toen kropen Kamee-mee en haar slavin in de geitenhuid van de eerste, waardoor deze sterk gespannen werd.

Aan de oever der zee gekomen, liep de Geit over het water heen, tot ze bij de aanlegplaats van de boten van den vorst kwam. Daar lag het strand vol prauwen, want er waren heel veel gasten gekomen. De beide meisjes kropen weer uit de huid, en deze legden ze aan de voet van een stoel mangras (*morompa*, Jav. *djampang*, Eleusine indica). Ze namen een sirihpruim en begaven zich toen op weg naar de feestvierenden.

Toen ze in het dorp gekomen waren bij het vallen van de avond, zagen ze de tempel vol mensen, en ook in de omtrek ervan liep het maar af en aan. Kamee-mee probeerde onbemerkt in de tempel te komen. Daartoe spuwde ze sirihspeeksel tegen de nok van het dak van de tempel, aan beide kanten, en in een ogenblik stond het gebouw in lichte laaie. Dit veroorzaakte grote opschudding, en de mannen liepen door elkaar om de brand te blussen 2). In deze verwarring slopen de meisjes ongemerkt in de tempel, en zetten zich aan de zijde van Kamee-mee's moeder neer. Deze herkende haar dochter niet, en zij vroeg: „Waar komen jullie vandaan?" Kamee-mee antwoordde: „We komen van het eind van het dorp; we hadden nog veel te doen in huis, en daarom komen wij zo laat". Niet lang daarna stonden de meisjes op en zeiden: „Nu gaan we wat dansen".

De vorst had het hele toneel van bovenaf aangezien 3). Hij had ook de meisjes gezien, en hij besloot ze voor zijn zoon ten huwelijk te vragen. Daarom ging hij naar Kamee-mee's moeder toe en vroeg haar: „Tante, als de beide meisjes straks hier weer voorbij-

komen, vraag dan of ik met ze mag dansen, en haar schouder aanraken 4). Toen de Vorst was weggegaan, duurde het niet lang of de meisjes kwamen voorbij. Ze dansten met hemelse jongelieden, met Ngalitaoe Sanepa, Ngalitaoe Roringi, Ngalitaoe Koloë 5). De vrouw bracht het verzoek van Datoe over, maar de meisjes antwoordden: „Och he, Tante, wij laten uwe woorden niet op de grond vallen (denk niet, dat we ze in de wind slaan), en laat ook Datoe niet boos op ons zijn, maar we hebben ieder een klein kind, dat we zoeven in de steek hebben gelaten onder de hoede van zijn vader; het schreeuwt zich op 't ogenblik zeker halfdood, zodat zijn vader erg boos op ons zal zijn, omdat we zolang zijn weggebleven. We moeten gauw weg". Toen zei Kamee-mee's moeder: „Als dat zo is, moet jullie gauw naar huis. Waar is jullie woning?" „Aan het eind van het dorp".

Toen de meisjes waren heengegaan, kwam Datoe vragen, of zijn verzoek was aangenomen. De moeder vertelde, wat de meisjes hadden geantwoord, maar Datoe sprak: „Ik geloof er niets van dat die twee getrouwd zijn, nog minder dat ze een kind zouden hebben". Om zich ongemerkt weer uit de stad te kunnen verwijderen, spuwde Kamee-mee tegen het aanbreken van de morgen weer tegen de beide uiteinden van de nok van de tempel, waarop deze in brand vloog, en de mensen in verwarring met bamboes water kwamen aanlopen om het vuur te blussen.

Bij de aanlegplaats gekomen kropen ze weer in de geitenhuid en liepen zo over de zee naar huis. Hier legden ze de huid af, en aten, want ze hadden grote honger, en ze waren doodop van moeheid. Toen ze verzadigd waren streek Kamee-mee over het gelaat van de slavin, en ze werd weer even lelijk als te voren. Zijzelf kroop in haar huid en legde zich in haar kamertje te slapen, naast haar slavin.

Tegen de middag, toen de zon het hoogste punt bereikt had, kwamen de slaven om de palmwijn te halen voor het feest. Ze maakten zich boos op de slavin omdat deze maar sliep in plaats van op haar meesteres, de Geit, te passen. De Geit werd ook wakker, maar ze zakte in mekaar van moeheid. De slavin verontschuldigde zich met te zeggen: „Ik heb vannacht niet geslapen". Toen zeiden de slaven: „Ben jij het dan misschien geweest, die vannacht in gebukte houding hebt meegedanst 6)". Nu keerden de slaven met de palmwijn naar het feest terug.

Toen de zon ten ondergang neigde, deed Kamee-mee weer net eender als ze de vorige avond had gedaan: op dezelfde wijze kwam ze in de tempel, en op dezelfde wijze verdween ze tegen de morgen weer. Ook nu beproefde Datoe met de meisjes te dansen, maar ook ditmaal waren ze hem te vlug af.

De prins (van nu afaan wordt niet meer gesproken van Datoe maar van ana Datoe) was zeer teleurgesteld. Hij zocht in alle hutten der gasten, maar hij kon nergens de meisjes vinden. Toen sprak hij: „Het zou mij niet verwonderen, als dat ene meisje de dochter was van Tante van de overzijde (der zee)" 7). Hij begaf zich nu naar de aanlegplaats der prauwen, en daar zag hij een menigte geitensporen in het zand, en overal in 't rond lag vers sirihspeeksel. Toen zei hij: „Dit is zeker afkomstig van de dochter van Tante van de overzijde, want hier komen geen geiten, en hier gaat niemand zitten sirihpruimen". Weer in het dorp teruggekeerd, klom de prins in vier pinangbomen, en haalde uit elk een grote tros vruchten. Deze trossen hing hij in de tempel op, en hij sprak ze aldus toe: „Als het werkelijk de dochter van Tante van de overzijde is, die hier komt dansen, als de avond gevallen is, dan moet gijlieden, pinangnoten, alle naar beneden vallen, als zij onder jullie doorgaat bij het dansen".

Het was nu de laatste dag van het feest. Toen het donker begon te worden vloog de tempel weer in brand, omdat Kamee-mee ertegen gespuwd had. Maar ditmaal stoorde de prins er zich niet aan en zijn ogen waren niet van de trossen pinang afgewend. Toen de twee meisjes er onderdoor liepen, vielen de noten werkelijk naar beneden. De mensen schrikten ervan, en vroegen: „Wie heeft de trossen geschud?" Kamee-mee zeide: „De noten zijn afgevallen, toen wij er onderdoor liepen, maar we hebben ze niet aangeraakt". De prins zeide: „Het doet er niet toe". Hij nam enige noten en gaf die aan Kamee-mee; hij was blij, dat hij nu zekerheid had, dat het de dochter van Tante van de overzijde was, die elke avond was komen dansen".

Toen het feest was afgelopen en alle gasten naar huis waren teruggekeerd, vroeg de prins zijn ouders de dochter van Tante van de overzijde voor hem ten huwelijk te vragen. De huwelijksmakelaars kwamen bij Kamee-mee's ouders. Dezen vroegen: „Wat is het doel van uw komst?". Het antwoord luidde: „We zijn met

een doel gekomen, maar laten we eerst gaan slapen; morgenochtend zullen we erover spreken". De volgende morgen spraken de afgezanten: „Wij zijn door Datoe gezonden om u te vragen of aan de pinangboom, die aan de voorzijde van de tempel staat, al een verbodsteken is aangebracht. Als dit nog niet het geval is, dan zullen wij er hem van voorzien" 8). De ouders van Kamee-mee hielden de hand voor de mond van verbazing, en spraken: „O he, hoe zit dat, want er is hier helemaal geen pinangboom, waaraan het verbodsteken zou kunnen worden aangebracht. Wanneer ge over ons kind spreekt, weet dan, dat het geen mensenkind is als de anderen". De gezanten antwoordden: „Dat moge zo zijn, maar zij is het nu eenmaal, op wie de prins zijn hart heeft gezet". Toen werd maar opeens de dag bepaald waarop de prins tot zijn bruid zou worden geleid.

Toen de gezanten van Datoe waren teruggekeerd, smeekte de moeder van Kamee-mee haar dochter: „Als je werkelijk van binnen een mens bent, laat er dan toch iets van blijken naar buiten, al steek je maar de top van een vinger naar buiten (uit de geitenhuid)". Maar Kamee-mee antwoordde hier niet op.

Intussen maakte Datoe alles voor de huwelijksplechtigheid in orde. Op de afgesproken tijd kwam de bruidegom met een groot aantal volgelingen aan de aanlegplaats van Kamee-mee's ouders. Sommigen gingen baden, anderen aten en weer anderen kamden zich het haar. Toen allen zich verkleed hadden, trokken de gasten in optocht naar de tempel. Ze waren echter zovelen in aantal, dat in korte tijd het hele gebouw gevuld was met mensen, terwijl er nog meer buiten bleven staan. Toen Datoe dit zag schopte hij tegen de wanden van het gebouw, zodat deze terugweken, en het inwendige veel ruimer werd; hierdoor kregen allen een plaats erin 9). Sirih-pinang werd rondgedeeld, en drinknappen van bladeren om daaruit palmwijn te drinken, en het eten werd opgebracht. Nadat allen gegeten hadden, informeerden de gasten hoe de gewoonte hier was, of de bruidegom overdag naar de bruid zou worden geleid (*natoengkoe manoe*), of dat dit bij donker zou geschieden (*natandjoea mbalesoe*) 10). Het laatste was het geval, zodat de bruigom naar zijn bruid werd geleid, toen de zon al geruime tijd was ondergegaan. Toen de bruidegom met zijn geleiders de trap van het huis beklom, had het *mamboenoe edja* „met een speer op de trap

werpen" plaats, en men zei erbij: „Dit is onze *pamboenoe edja*". Daarna vond ook het *mabira wobo edja* „het splijten van het trapportaal" plaats, en men zei erbij: „Dit is onze *pambira*". In huis gekomen doofden ze de fakkels van de bewoners, en plaatsten hun fakkels daarvoor in de plaats. Toen werden matjes op de vloer uitgespreid en ging men elkaar allerlei verkopen. Nadat ook dit was afgelopen, gingen de gasten naar beneden, en werden reidansen uitgevoerd 11).

Intussen ging de prins in het kamertje van Kamee-mee; hij strekte zich uit op de rustbank, maar de Geit legde zich daarvoor neer op de vloer. De prins droomde 's nachts dat hij naast een schoon meisje sliep, en toen hij de arm uitstrekte om haar te betasten, merkte hij, dat hij nog steeds een geit naast zich had liggen. Toen ze samen uit één mandje rijst moesten eten, trapte Kamee-mee op de daarin liggende rijst, en deed allerlei onhandige dingen. Na afloop van de maaltijd deelden de ouden vermaningen aan het jonge paar uit. Toen alle feestelijkheden waren afgelopen, keerden de gasten naar huis terug, uitgeleid door de familieleden van Kamee-mee. Lise zei onder het lopen: „Oeoeoe, dat is nu de vrouw van Datoeoeoe! Ik zou haar niet lusten!" 12).

Nadat Datoe een poos bij zijn schoonouders was gebleven, zei hij naar zijn ouders terug te willen keren. De ouders van Kamee-mee zeiden: „Als je terugkeert, neem dan je vrouw mee". Datoe wilde hiervan niet horen, maar toen hij zich gereed maakte om te vertrekken, stond ook de Geit op om hem te volgen. Datoe sloeg haar en joeg haar weg: „Keer terug naar je ouders!" Maar ze bleef haar man volgen. Toen het vaartuig in zee geschoven was, sprong Kamee-mee erin. Haar man sloeg haar weer om haar te verdrijven, maar ze bleef waar ze was.

Middenop de grote zee gekomen sloeg Datoe haar en duwde haar tenslotte uit de prauw in het water. Kamee-mee zwom het vaartuig achterna. Toen trok Datoe zijn zwaard om haar te doden. Kamee-mee verkeerde in doodsangst: ze kon het niet lang volhouden met zwemmen, en over het water lopen als vroeger kon ze ook niet, omdat ze uitgeput was van de vele slagen die ze had ontvangen. Toch lukte het haar het vaartuig te bereiken, en zich daaraan met de poot vast te houden, zodat ze door de prauw werd voortgetrokken. Datoe dacht dat ze dood in zee was

achtergebleven, maar toen hij aan de landingsplaats was aangekomen, zag hij haar op het strand staan.

Op dit gezicht ontstak Datoe in grote woede, en hij sloeg haar zo hevig, dat ze flauw viel, waarna hij haar verliet, en zich naar zijn huis spoedde. Toen daalde regen neer gepaard met zonneschijn; deze drong in de mond van Kamee-mee, en hierdoor herleefde de Geit 13). Ze volgde haar man naar zijn woning.

Toen Datoe thuis gekomen was, vroegen zijn verwanten hem, waar zijn vrouw was, maar hij antwoordde: „Zij is bij haar ouders achtergebleven". Terwijl hij sprak zag hij haar aankomen. Hij ontstak weer in toorn en wilde haar tegemoet gaan om haar te slaan. Maar zijn ouders zeiden: „Doe dat niet, wie anders dan gijzelf hebt gezegd met haar te willen trouwen". Hij sloeg haar toch, en hij stond niet toe dat ze in huis kwam, zodat ze op het trapportaal moest verblijven. Ook de slaven en slavinnen hadden geen eerbied voor haar: ze schopten, bespuwden en sloegen haar. Weliswaar verbood Datoe's moeder hun dit, maar ze deden het toch.

Toen gebeurde het dat Datoe weer eens een feest vierde, maar hij zond geen uitnodiging tot de ouders van zijn vrouw, opdat ze niet zouden zien, hoe hun dochter geplaagd en verwaarloosd werd. Wanneer het feest in volle gang is, komt Kamee-mee weer uit haar huid als een schoon meisje, begeeft zich in de tempel met een slavin, en zet zich naast haar schoonmoeder neer om te pruimen. Dan herhalen zich dezelfde toneeltjes als in het eerste bedrijf. Datoe's moeder vraagt waar ze verblijft, en Kamee-mee antwoordt: „In de hoek van het dorp", waarmee zij het portaal bedoelde, waar ze sliep. Datoe ziet haar naast zijn moeder zitten en verklaart: „Met deze vrouw wil ik trouwen; van Kamee-mee scheid ik". Drie nachten achtereen gebeurde hetzelfde: telkens was het mooie meisje tegen de morgen plotseling verdwenen.

Toen Kamee-mee in de derde nacht van het feest weer op het trapportaal kwam, at ze, en daarna smeet ze het stampblok naar beneden, en al de vodden waarmee ze het tot nu toe had moeten doen, wierp ze weg, en toverde er fraaie dingen voor in de plaats. Ze deelde hiervan mede aan haar slavin. Ze stak zich niet meer in de geitenhuid, maar kroop zoals ze was achter haar muskietengordijn, terwijl ze haar fakkel liet branden. Tegen het aanbreken van de dag kwam een slavin om rijst te stampen in

het blok op het portaal. Ze zag bij het verblindend licht van de fakkel, dat het rijstblok was omvergegooid. Dadelijk ging ze dit aan Datoe's moeder vertellen. De oude vorstin begaf zich naar het trapportaal en zag dat het waar was wat de slavin haar had verteld.

Toen de morgenstond was aangebroken, sliep Kamee-mee nog, en velen kwamen naar het wonder kijken, want het was geen Geit, die daar als gewoonlijk verblijf hield, maar een beeldschoon meisje. Ook Datoe kwam naar de slapende kijken, en hij begreep dadelijk, dat dit Kamee-mee was, die uit haar huid was gekomen. Een diepe schaamte over zijn vroeger gedrag maakte zich van hem meester, en hij sprak: „Ze zal mij zeker niet meer als echtgenoot willen hebben". Hij durfde niet meer langs het trapportaal in huis te komen, maar hij nam de trap van de rijstschuur, en zette deze tegen een venster, waardoor hij in huis klom. Hier trok hij zijn schouderdoek over het hoofd, en legde zich neer, nadat hij tot zijn moeder gezegd had: „Maak gij de zaak voor mij in orde met een groot geschenk". Zijn moeder maakte hem bittere verwijten, dat hij niet naar haar woorden had willen luisteren, want nu zou de kans wel voor hem verkeken zijn, en zou zijn vrouw niets van hem willen weten.

Eindelijk werd Kamee-mee wakker, en toen zag ze, dat de slaven en slavinnen zich, als ze over het portaal langs haar gingen, zo klein mogelijk maakten (*megogompipi*). Ze zei tot hen: „Maakt u maar niet zo klein mogelijk om langs mij te sluipen; ik ben het die gij geschopt, bespogen, met neusvuil besmeerd, geslagen en vertreden hebt. Nu doet gij niet meer, wat gij elke dag gewend waart te doen op voorbeeld van uw vorst. Zie, ik heb al de oude dingen, die ik gebruikte in de tijd, waarin gij mij hebt veracht, weggeworpen, en vervangen met schitterende, kostbare zaken".

In de loop van de dag zond Datoe een vertrouwde slaaf tot Kamee-mee om haar te vragen in huis te komen wonen. Maar Kamee-mee weigerde. Toen kwamen Datoe's ouders tot haar om haar te smeken boven te komen. Maar het meisje sprak: „Zie hoe lief ik Datoe heb gehad: niettegenstaande hij mij sloeg en wegjoeg, ben ik hem blijven volgen. Midden op zee heeft hij mij willen doden; daarna heeft hij mij in het water geworpen, zodat het een wonder is dat ik nog leef. Op de aanlegplaats der prauwen heeft hij mij geslagen, zodat ik flauw viel. En toch ben ik

hem blijven volgen. Ik wilde in huis; hij stond het niet toe; hij draaide de trap om, zodat ik op het portaal moest blijven. Van de ellende, die ik hier op het portaal heb doorgemaakt, zal ik maar niet spreken: dat hebt gij zelf gezien. Daarom zal ik niet in huis opklimmen. Zegt maar aan Datoe, dat hij verder hier in vrede verblijve, maar dat ik naar mijn ouders terugkeer. Hij heeft mij vroeger al op het vorige feest gezien, en daarom trouwde hij mij, maar ik ging mijn eigen weg, omdat ik uit eigen aandrang (begeerte) gekomen was. Zo ga ik dan nu ook weer terug".

Datoe liet haar nu zeggen: „Al wil je niet in mijn huis komen, maar je bent nu eenmaal mijn vrouw. Alles wat je begeert, zal ik je geven; alle buffels die ik bezit, zijn nu van jou". Kamee-mee liet antwoorden: „Zeg aan Datoe, dat ik in staat ben net zoveel buffels te maken als ik wil, zodat het land vol van deze dieren zou worden". Nogmaals kwamen de boodschappers terug om het meisje allerlei fraais en kostbaars aan te bieden; maar ze antwoordde: „Dat alles kan ik op dit ogenblik tevoorschijn toveren. Zelfs de kostbare dingen, die ik mijzelf hier verschaft heb, neem ik niet mee naar mijn ouders, maar ik laat ze voor Datoe achter als een vergelding voor het vele kwaad dat hij mij gedaan heeft".

Tenslotte biedt Datoe Kamee-mee al zijn slaven en slavinnen aan; maar het meisje antwoordt weer: „Als ik slaven wilde hebben, zou ik ze mezelf verschaffen; maar ik heb ze niet nodig, want ik maak geen akkers: al mijn voedsel verschaf ik mij door tover-spreuken. Zegt nu aan uw meester, dat hij uit het raam kijke, dan kan hij zien hoe ik van hier ga".

Toen zijn slaven de woorden van Kamee-mee hadden overgebracht, trok Datoe zijn schouderdoek over het hoofd, en weende zeggende: „Ik heb haar alles aangeboden, wat ik bezit, maar ze heeft niet gewild; het enige wat mij overblijft is, dat ik mijzelf van kant maak". Zijn ouders waren wanhopig van smart, want Datoe was hun enig kind.

Kamee-mee maakte zich intussen voor de reis gereed. Ze zei nog eens: „Kijk mij uit het venster na, Datoe. Je kent mijn liefde voor je; je hebt ze gezien, want niettegenstaande ik meermalen gedood ben, ben ik je toch gevolgd tot in je woonplaats. Je liefde voor mij heb ik ervaren (gezien), want van het ogenblik af, dat ik hier gekomen ben, tot op dit ogenblik, dat ik weer heenga,

hebt ge niet toegestaan dat ik in huis zou komen. Het ga je dus wel, en wanneer je weer in 't huwelijk treedt, meld het mij dan, als je wilt; wil je niet, dan niet. Want de verwantschap tussen ons en de onzen blijft bestaan, alleen aan ons huwelijk is een einde gekomen". Haar man sprak: „Alles wat je zegt is waar; alleen wist ik niet, dat je een mens waart, omdat je er in volhardde een geit te willen wezen. Alles wat ik bezit, heb ik je aangeboden als een zoenoffer voor mijn misslagen, maar je hebt dat niet aanvaard. Alles wat ik je te zeggen heb is, dat je liefde werkelijk groot is, en dat mijn schuld heel zwaar weegt. Al blijf ik leven, dan zal ik de kwelling mijns harten niet meester kunnen worden, doordat ik voortdurend aan je zal denken, en mij voortdurend zal schamen over de slechte daden, die ik aan je heb begaan. Nu je weggaat, hebbe je het goed op de weg. Ik blijf hier, en maak een eind aan mijn leven. Als je hoort dat ik gestorven ben, kom dan op mijn begrafenis. Een ander huwelijk dan dit, dat ik met jou heb gesloten, zal ik niet aangaan. Ik zal aan niets meer denken dan aan jou".

Toen de ouders van Datoe deze woorden van hun zoon hoorden, weenden ze luid op. Ze daalden uit hun huis neer en spoedden zich tot Kamee-mee, en zeiden: „Neem ons liever tot je slaven, en laat je huwelijk weer goed zijn, want dit is toch indertijd met goedvinden van beide zijden gesloten". Op het horen van deze woorden werd Kamee-mee zeer bevreesd. Ze was bang dat er een groot onheil in de toekomst uit zou voortkomen, wanneer ze deze woorden van den ouden vorst en zijn vrouw in de wind sloeg 14). Ze overlegde bij zichzelf en sprak: „Uw woorden beaam ik. Datoe heeft mij wel veel kwaad gedaan, maar ik zou er toch ook diep beschaamd om zijn, als de familie later hoorde, dat het tussen ons mis is gegaan. Maar als hij mij nog eens kwelt, dan zal ik niet bij hem kunnen blijven tot aan mijn dood toe".

Na deze woorden klom ze op in het huis harer schoonouders. Datoe was zeer verheugd, en schonk haar al zijn slaven en huisdieren. Samen bezochten ze Kamee-mee's ouders. Dezen waren ook verblijd, toen ze zagen dat hun dochter een mens geworden was. Ook de ouders van Datoe kwamen toen over, en beide families bleven bij elkaar wonen.

In het bovenstaande heb ik de uitvoerigste lezing van het verhaal weergegeven, die ik heb ontvangen. De andere lezingen verschillen van deze slechts in kleinigheden, die het vermelden niet waard zijn. Een uitzondering maakt een verhaal, dat veel korter is, en waarvan de slotscene enigszins anders verloopt.

Wanneer namelijk Datoe als bruidegom naar het dorp van Kamee-mee is gebracht, en met haar in het huwelijk verbonden is, gaat hij op de rustbank in het kamertje van de Geit slapen, terwijl deze zich vóór de bank op de vloer neerlegt. Dit herhaalde zich iedere nacht, en elke morgen moest Datoe over de Geit heen stappen om zich naar buiten te begeven. Door dit overheenstappen werd de Geit zwanger, maar Datoe wist dit niet 15).

Nadat Datoe vele dagen gewacht had op de metamorfose van de Geit, en deze steeds uitbleef, begon zijn huwelijk hem te verdrieten, en hij gaf zijn schoonouders te kennen, dat hij naar huis terug wilde gaan om dan met de dochter van den vorst van de Opgang van de zon te trouwen. Het aanzoek daartoe bij de ouders werd aangenomen, en Datoe werd naar de woonplaats van zijn nieuwe vrouw geleid.

Nauwelijks was hij vertrokken of Kamee-mee beviel van een dochter. Zijzelf had ook haar omhulling afgelegd, en wiegde haar kind, waarbij zij zong:

Wiegen! vrouwtje, blijf niet wenen,
Zie, daar trekt je vader henen.
Van d'Ochtendmaagd vroeg hij de hand,
Mij heeft hij uit zijn hart geband.

Datoe was bij een rivier gekomen, en hield er op om zich te baden. Terwijl hij hiermee bezig was, hoorde hij een heldere, mooie stem het wiegelied zingen. Hij luisterde, en zond een slaaf terug om te zien, wie dit liedje gezongen had. De afgezant was echter blind; hij kon niet zien wie er zong, maar hij was zo bekoord door de schone stem, dat hij niet aan terugkeren dacht. Wachtensmoe stuurde Datoe weer een slaaf ter informatie. Maar deze was doof; hij hoorde het gezang niet, maar hij was zo verblind door de schitterende schoonheid van Kamee-mee, dat hij vergat terug te keren.

Zo verging het ook andere afgezanten: geen hunner keerde weer. Toen ging Datoe zelf. Hij klom in het huis, waaruit de stem kwam, en hier zag hij een schone vrouw haar kind wiegen. Hij

zag nergens de Geit, en toen begreep hij, dat zijn vrouw eindelijk haar omhulsel had afgelegd, en daar nu als een schone vrouw zat. Hij verklaarde dadelijk: „Nu wil ik niet meer met de dochter van den vorst van het Oosten huwen, maar blijf bij jou". Maar Kamee-mee antwoordde: „Neen, je moet met die ander trouwen; want je hebt mij verstoten, en nu wil ik je niet meer als echtgenoot". Toen bood Datoe een verzoeningsoffer aan om zijn schuld tegenover haar te boeten: „Ik ga nu van je weg, en alles wat ik op mijn weg langs de hemel te pakken krijg, zal ik je tot verzoening voor mijn schuld geven". Hierin stemde Kamee-mee toe.

Datoe vertrok en alle huisdieren en mensen, die hij op zijn weg langs de hemel zag, greep hij, en toen hij tegen de avond aan de woning zijner ouders kwam, zong hij: *Pelindja i ana mboela, tawani salingka ndjaja*, d.i. „op de tocht van het Geitje is alles langs de hele weg tot krijgsgevangenen gemaakt". Alle buitgemaakte mensen en dieren schonk Datoe aan Kamee-mee, en toen was het weer goed tussen hen.

Aantekeningen.

1). In vele verhalen der Toradjas is sprake van een kinderloos paar, dat zich een kind wenst, al ware het maar een . . . Onder de dieren, planten en voorwerpen, die op deze wijze door een vrouw worden voortgebracht, vindt men de zonderlingste dingen: een varkenskaak (*Bare'e-verhalen*, II, p. 65), een houten bak (*B. V.* II, p. 67), een spookaap (*Bare'e sprekende Toradjas*, III, p. 400, no. 59), een enkel hoofd (*De West-toradjas*, II, p. 416, no. 57), een varkenskop (*De West-toradjas*, II, p. 418, no. 58). Nog talrijker zijn de verhalen, waarin verteld wordt, dat een vrouw een vis, een garnaal, de ene of andere vogel, een leguaan, een haan, een paard, een aap, een schelpdier, een slang, een oebiwortel, een halve citroen, sagopap, een pompoen enz. enz. terwereld brengt, zonder dat erbij vermeld wordt, dat dit op de wens van de moeder gebeurt. Zonder uitzondering krijgen deze door een mens voortgebrachte voorwerpen, planten, dieren, later een menselijke gedaante. Dit motief kan een voorstelling zijn van de kerngedachte van de initiatie: de omvorming van den mens tot een nieuw wezen, evenals dit aan het hemelgewelf plaats heeft met de maan. In de schijngestalten van de maan, die zich ont-

wikkelen tot de volle maan, ziet de natuurmens de meest fantastische dingen.

2). Het spuwen van rood sirihspeeksel, waardoor brand ontstaat, is de voorstelling van de rode gloed, die zich bij zonsop- en zonsondergang over het oostelijke en westelijke deel van de hemel verspreidt. Terwijl bij het aanbreken van de dag de mensen opstaan en aan hun dagelijkse werkzaamheden beginnen, verdwijnen maan en sterren in de morgengloed. Een aardige trek is hiermee verbonden in no. 47 van Adriani's *Bare'e-verhalen* (II, p. 35): Wanneer de meisjes al meermalen gedurende de door haar verwekte brand zijn ontsnapt, houden de vorst en zijn vriend zich aan de zoom van haar baadjes vast, en verdwijnen op deze wijze samen met haar, zodat meisjes en mannen beiden in haar huis aankomen. We denken hierbij aan de nacht van volle maan, wanneer de zon dadelijk na het ondergaan van de maan opkomt.

3). De vorst die op de feestvierenden neerziet is wederom een trek, die in veel verhalen teruggevonden wordt. Men stelt zich den Hemelheer voor als verblijf houdende in een kamertje op de zoldering van de woning of de tempel. Vandaar dat hij meestal aangeduid wordt met de naam van Poee di Songi „heer in 't kamertje". De priesteressen, die hun innerlijk naar hem laten opstijgen, zetten zich vóór dit kamertje neer, en de god spreekt haar van daaruit toe. In de verhalen wordt hij gewoonlijk Ta Datoe „vader van Datoe" genoemd; Datoe zelf is dan de zon. Maar meermalen worden vader en zoon met elkaar verwisseld, zodat willekeurig gesproken wordt van Datoe en van Ta Datoe. Zo ook in het hier medegedeelde verhaal, waar Ta Datoe het mooie Meisje voor zijn zoon wil vragen, maar tegelijkertijd de wens uitspreekt met het Meisje te willen dansen, welke twee dingen voor de Toradjas overenigbaar zijn.

4). In het dagelijks leven dansen mannen en vrouwen afzonderlijk in twee cirkels of halve cirkels om elkaar heen lopende; zowel mannen als vrouwen leggen daarbij de rechterhand op de linkerschouder van hun buurman (buurvrouw). Alleen bij grote feesten vragen mannen jonge meisjes ten dans; de paren lopen dan naast elkaar in het rond, waarbij de man de elleboog op de schouder van het meisje legt, of de arm om haar hals slaat (zie het platendeel van mijn werk over de West-toradjas, pl. 41 en 42).

Dit dansen van jongens met meisjes in paren heet *meolo* „zich tussen iets schuiven" (nl. het meisje tussen twee mannen) of *mekaloe* „omvatten, omslingeren". Het meisje ontvangt van den jongeling een geschenk voor de door haar bewezen gunst. Dit ten dans vragen van het meisje sluit niet in zich, dat de danser ook met haar moet huwen, ofschoon een verloving en een huwelijk van zo iets vaak het gevolg zijn; hiervan zegt men dan: *mekaloe lioe* „voorgoed elkaar omvatten".

5). De hier genoemde namen komen dikwijls in de volksverhalen voor. Er worden hemelse jongelingen mee aangeduid, die met hemelse meisjes dansen en huwen. Sanepa, Roringi en Kojoë zijn de namen van vogels; de eerste is een bevallig vogeltje, de tweede lijkt op een kwikstaart, en de derde is de parkiet. Voor hemelse jongelieden zijn vogelnamen zeer geëigend. De zeven hemelnimfen, *bidadari*, die zo'n grote rol spelen in de verhalen der Toradjas, strijken als parkieten op de aarde neer, waar ze haar vogelhuid afleggen, en meisjes worden. Met de fraai gekleurde veren van de parkiet worden bij het stamfeest (initiatie) jongens en meisjes versierd om ze tot hemelse wezens te stempelen.

6). Het brengen van nachtelijke bezoeken aan meisjes door mannen om een vrijage aan te knopen, heet *mobonggosi*, in gebukte houding iets benaderen. Door gebukt te lopen tracht men zich zo klein mogelijk te maken om niet opgemerkt te worden. De slaven verdenken de slavin van Kamee-mee, dat zij in 't geheim naar het feest is geweest, waardoor ze overdag overmand wordt door slaap.

7). Tegenover Datoe of Ta Datoe, den Hemelheer, vinden we telkens in de verhalen gesproken van „Tante van de overzijde der zee". Het huwelijk van Ta Datoe's zoon met de dochter van „Tante" is een thema, dat veel voorkomt in de verhalen; het is een aanwijzing, dat we ons het toneel van de handeling aan de hemel hebben te denken.

8). Een huwelijksaanzoek wordt steeds in bloemrijke taal overgebracht. De vergelijking van het meisje met een tros pinangnoten is wel de meest voorkomende beeldspraak. Zodra een pinangboom vrucht draagt, brengt een lid van de familie aan wie de boom toebehoort, er een verbodsteken aan door aan de stam een paar palmbladeren vast te binden. Nu mag niemand buiten degeen,

die het teken aanbracht, de noten nemen, als ze rijp zijn. Door de verloving wordt op het meisje beslag gelegd door een bepaald persoon. Andere uitdrukkingen om te vragen of een jonge dochter nog „onbesproken" is, zijn: „Is uw bosgrond nog toegankelijk", d.i. kan op uw bosgrond nog een akker worden aangelegd door een jongeling die met uw dochter wil huwen. Of men geeft te kennen, dat men van plan is een haan over te brengen naar het woonerf, waarop het meisje verblijf houdt.

9). Het schoppen tegen de wanden van het gebouw, waardoor deze achteruit wijken en de ruimte binnen de woning groter wordt, kan niet anders zijn dan een voorstelling van het feit, dat bij de komst van de zon de duisternis (als een wand gedacht) terugwijkt, zodat het oog bij het sterker worden van het licht een steeds grotere ruimte kan overzien. We hebben hier hetzelfde als in de verhalen, waarin het wordt voorgesteld, alsof de hemel dicht op de aarde rust, zoals het 's nachts ook werkelijk schijnt te zijn; waarna bij het aanbreken van de dag een reus verschijnt, de zon, die het hemeldak schijnbaar oplicht, zodat het oog verder in de hemelruimte kan doordringen.

10). Het geleiden van den bruidegom naar zijn bruid kan plaats hebben bij het aanbreken van de dag, *natoengkoe manoe* „gepikt door de hoenders", die in de vroege morgen gevoederd worden; of nadat de duisternis is ingevallen, *natandjoea mbalesoe* „(in de bek) weggedragen door de muizen", dus op de tijd dat de muizen op buit uitgaan. Ik durf niet zeggen welke manier het meest gevolgd wordt. Elke familie houdt zich hierin aan de gewoonte die van ouder her in die kring gebruikelijk is geweest. Wanneer we in ons verhaal werkelijk een voorstelling hebben te zien van den man uit de ene helft van de hemel met de vrouw uit de andere helft (hier gezien als het huwelijk van zon en maan), dan ligt het voor de hand, dat het huwelijk bij invallende duisternis plaats heeft.

11). In de tekst worden de voornaamste momenten bij het overbrengen van den bruidegom naar de bruid genoemd. Wanneer de bruiloftsstoet het huis van de bruid zal beklimmen, steekt de leider van de troep een speer bij de trap in de grond; dit is de *pamboenoe edja*, „(de speer) waarmee naar de trap is geworpen"; onmiddellijk wordt deze door een erop loerenden slaaf weggenomen. Is hij de trap opgeklommen, dan legt hij een zwaard op

het portaal, dat de naam draagt van *pambira wobo edja* „(het zwaard) waarmede de kop (het bovengedeelte) van de trap is gekloofd"; ook wel genoemd *pantamponga wombo* „waarmee het trapportaal in tweeën is gespleten". Ook dit zwaard wordt dadelijk door een daarop wachtenden slaaf weggenomen. Als de tocht naar het huis van de bruid 's nachts plaats heeft, heeft men brandende harsfakkels bij zich, die bij aankomst in de woning in de plaats van de fakkels der bewoners in de daarvoor bestemde voetstukken worden geplaatst. Een dezer fakkels, die ook dienst doet, wanneer de bruidegom overdag naar zijn bruid wordt geleid, heeft bizondere betekenis als het „leven" van het bruidspaar: gedurende de volgende plechtigheden, waarmee het huwelijk gesloten wordt, wordt deze fakkel met zorg brandende gehouden; want zo hij vóór de afloop daarvan uitging, zou het leven van het jonge echtpaar niet lang duren. Een van de gebruiken op de avond van het huwelijk is, dat de huis- en familiegenoten van de bruid allerlei voorwerpen (vooral eigen gevlochten mandjes, matten en regenschermen) aan de gasten (de familieleden van den man) ten geschenke aanbieden, waarvoor dezen een tegengeschenk van grotere waarde (lappen katoen, geld en derg.) moeten geven. Dit wordt „verkopen" genoemd.

12). Wanneer de gasten na afloop van het huwelijk naar huis terugkeren, worden zij een eindweegs uitgeleide gedaan door familieleden van de pas gehuwde vrouw, die zich daarbij beijveren om allerlei goederen van de gasten te dragen; bij het scheiden ontvangen ze voor deze dienst een ruime beloning.

Lise is de naam van een literaire figuur die veel in de verhalen voorkomt; ze speelt dan altijd een ongunstige rol. Zij is de jaloerse vrouw, die op alles en allen aanmerking heeft. Zij is o. m. degeen, die in de verhalen optreedt als de ondergeschoven bruid, als de vrouw, die de gelaatshuid van de prinses afstroopt en deze op haar eigen gezicht plakt. Een eigenaardigheid van haar is, dat zij bij het spreken de woorden herhaalt, en de klinkers (vooral de oe) lang uitrekt. In ons verhaal komt ze slechts terloops ten tonele. Over deze figuur heb ik uitvoerig geschreven in mijn opstel „De Rijstgodin op Midden-Celebes en de Maangodin" (*Mensch en Maatschappij*, 11, 1935, p. 109 e. v.), waarin ik haar in verband met de rijst en met de maan heb gebracht.

13). In het hier beschrevene hebben we vermoedelijk het volgen van de onvolkomen, wassende maan te zien, die elke avond bij het ondergaan van de zon deze volgt, eerst van dichtbij, maar later op telkens groter wordende afstand. In de verhalen komt deze trek van de initiatie, dat iemand gedood wordt, en vervolgens weer tot het leven teruggeroepen wordt, veel voor. De levenswekker is meestal regen gepaard met zonneschijn, zoals ook in ons verhaal 't geval is. In andere verhalen is het „levenswater", waarmee misschien hetzelfde bedoeld wordt. Een ander soort van „levenswater" is kokoswater. Dit laatste speelt vooral een grote rol in de verhalen, waarin verteld wordt, hoe iemand zijn overleden echtgenoot weer doet herleven. Nu en dan speelt ook een hoofddoek een rol als levenswekker, waarbij gedacht is aan het op de kruin van het hoofd zetelende „leven", dat zich aan de doek heeft medegedeeld, en hierdoor op de levenloze wordt overgebracht. Wanneer iemand door een toverspreuk tot het leven teruggebracht wordt, hebben we vermoedelijk aan een latere vinding te denken.

14). Hier komt tot uiting de vrees, die de Toradjas hebben om de woorden van anderen, vooral van personen van betekenis, in de wind te slaan. Men denkt dat men zich hierdoor ongeluk op de hals zal halen. Deze vrees beweegt de mensen om in vele gevallen, zij het met tegenzin, toch aan iemands verlangen te voldoen. Ik heb meermalen gelegenheid gehad op te merken, dat deze vrees een meisje een huwelijksaanzoek deed aannemen, waarin ze geen zin had, omdat ze de dringende aanmaningen harer ouders geen weerstand durfde bieden. Zielkundig is dit zeer begrijpelijk.

15). Het stappen over een liggend mens is ongeoorloofd. Een gezond mens zou hierdoor ziek kunnen worden, en een zieke snijdt men daardoor de kans op beter worden af. In 't algemeen genomen meent men, dat aan een dier, plant of voorwerp zijn bizondere kracht of eigenschap ontnomen wordt, als iemand er overheen stapt. In ons verhaal vinden we de opvatting, dat een vrouw zwanger wordt, als een man over haar heenstapt. In het dagelijks leven leeft dit geloof voort in de voorstelling, dat, wanneer men over de benen van iemand heenstapt, het kind van die persoon (man of vrouw), dat daarna geboren wordt op hem of haar zal lijken, die over zijn (haar) benen is heengestapt.

In de verzamelingen van Dr. N. Adriani komen een paar verhalen voor, die enkele trekken vertonen van de hier medegedeelde vertelling. Het eerste is no. 58 in deel III van *De Bare'e sprekende Toradjas* (p. 399-400). In de ene lezing van dit verhaal is het een apin, Nggoenggoe geheten, in de andere een vogel, die door een man gevangen en verzorgd wordt. Telkens treedt de apin (de vogel) uit haar huid als een schone jonkvrouw, en weeft of naait mooie kleren voor den man, of beschildert foeja kledingstukken voor hem. De apin verscheurt op een goede dag de sirihzak van den man; ze verdedigt zich door te zeggen, dat ze de zak zelf gemaakt heeft, maar de man mishandelt haar toch. Op het feest ziet hij haar als een schone jonkvrouw; hij vraagt haar ten huwelijk, maar ze weigert, omdat hij haar mishandeld heeft. Tenslotte laat de man zich doodhongeren uit liefdessmart. Het meisje dat de gedaante van een vogel heeft aangenomen, wordt niet mishandeld, en trouwt na afloop van het feest met den prins.

Het tweede verhaal is als no. 54 opgenomen in de bundel *Bare'e-verhalen* die door Mevr. M. Adriani-Gunning zijn uitgegeven (dl. II, p. 59-62). Dit draagt geheel het karakter van Assepoes. Kangië-ngië (zo heet het meisje) heeft geen dierengedaante, maar haar ouders schamen zich om haar mee te nemen naar het feest, omdat zij heel lange schaamharen had, die eruit zagen als gekleurde kwasten. Een arend (*tobongkilo*) komt tot haar en ontpopt zich als een mooi meisje; dit ontdoet Kangië-ngië van haar schaamharen, en voorziet haar van fraaie kleren. Dan kruipen beiden in de vogelhuid, vliegen naar het feest, en nemen daar als schone jonkvrouwen deel aan de reidansen. Wat daarbij gebeurt komt overeen met hetgeen in ons verhaal meegedeeld wordt. In dit deel van het verhaal is dus de hoofdpersoon een vriendin die als een vogel tot het Meisje komt.

In het tweede deel wordt het anders, en vertoont de vertelling trekken van het daaraan voorafgaande verhaal van Nggoenggoe. Kangië-ngië wil niet meer terug naar haar ouders, en op raad van de arend, die blijkt de prinses van de overzijde der zee te zijn, zet ze zich in haar vogelgedaante op een tak van een waringin, aan welks voet een broer van de arend woont. Deze vangt haar en verzorgt haar. Telkens treedt het Meisje uit haar omhulling, en naait fraaie kledingstukken voor den man. Om te weten wie hem

al dit moois bezorgt, gaat de man op de loer liggen, ziet Kangië-ngië, en maakt zich van haar vogelomhulsel meester. Hij huwt met haar en niet lang daarna krijgen ze een kind. Toen het jonge gezin de ouders van Kangië-ngië ging bezoeken, kwamen ze in het dorp op het tijdstip, dat men er juist een dodenfeest voor Kangië-ngië vierde, omdat men door haar lange afwezigheid in de mening was gebracht, dat zij overleden was.

Bedroefd en verontwaardigd, dat men vóór haar dood een dodenfeest voor haar had gevierd, doorstak ze zich met de kris van haar man. Daarna doodde de man eerst het kind en daarna zichzelf. Toen de zuster van Kangië-ngië's man aan de overzijde van de zee vernam, dat alle drie overleden waren, kwam ze ze weer levend maken door de lijken met water te overgieten. Het gezin verhuisde naar het dorp van Kangië-ngië's ouders, en leefde daar heel gelukkig.

Het is opvallend dat er in ons verhaal sprake is van een geit, omdat deze dieren nog niet lang geleden op Celebes zijn ingevoerd. Vermoedelijk zijn ze hier gekomen samen met de verbreiders van de Islaam. Op Midden-Celebes kunnen ze pas in het midden van de 18e eeuw zijn ingevoerd (voor de verhalen omtrent de komst van deze dieren op Midden-Celebes zie men mijn werk *De West-toradjas op M. C.*, IV, p. 314). Het is mogelijk dat de fantasie der Toradjas verband gebracht heeft tusschen de maansikkel en de horens van de geit, maar vermoedelijk heeft de naam *mboela,* die dit dier bij de Oost-toradjas draagt, de mensen doen denken aan de maan, die *woela* bij hen heet. Als deze onderstelling juist is, kenmerkt dit verhaal zich als een maanmythe. Andere trekken in het verhaal wijzen hier evenzeer op. 1. Het huwelijk van Ta Datoe's zoon met de dochter van Tante van de overzijde der zee kan wel geen andere zin hebben dan een voorstelling te geven van het huwelijk van zon en maan. 2. Het ruimer worden van den hemel, wanneer de zon zijn loop aan de hemel, voorgesteld als de tocht van een bruidegom, begint. 3. Het herhaald oversteken van de hemeloceaan, hetzij alleen, hetzij haar echtgenoot volgend, en de wijze waarop de Geit dit doet, laten ons denken aan zon en maan, die elkaar aan de hemel nu eens schijnen te ontlopen, dan weer elkaar op de hielen schijnen te volgen. 4. Ook de scene waarin verteld wordt, hoe de Geit

haar huid voorgoed aflegt, en zich als een schone vrouw laat zien, van wie een verblindend licht uitstraalt, verplaatst ons in de nacht van volle maan, wanneer dit hemellichaam bij het aanbreken van de dag in volle pracht aan de westelijke kim verwijlt.

Het tweede verhaal, waarin verteld wordt hoe de Geit zwanger wordt, doordat Datoe telkens over haar heen stapt, vertoont duidelijke sporen, die ons aan de hemellichamen doen denken. In de laatste trek bijv., waarin gezegd wordt dat Datoe op zijn tocht langs de hemel alles wat hij ontmoet tot zijn eigendom maakt, kunnen we niet anders zien dan dat de mensen en dieren, die de zon overdag op zijn weg ziet, 's avonds door de slaap, die allen bevangt, aan de heerschappij van de maan worden overgeleverd.

Ik wijs tenslotte nog op de trek in het verwante verhaal van Kangië-ngië, waarin zij zich als vogel op een waringinboom neerzet, en aan de voet ervan blijft wonen. Deze waringin is de hemelboom, die in de maan groeit.

Als we ons nu afvragen, wat we van het verhaal van de Geit hebben te denken, vallen ons daarin dezelfde trekken van de initiatie op, die we in zoveel andere verhalen terugvinden: bij de vrouw in de verachting en de mishandeling, die zij ondervindt, waarbij het nu en dan weinig scheelt of ze wordt gedood, om daarna als een nieuwe schitterende verschijning een nieuw leven te beginnen. De man, Datoe, moet eerst verkwijnen, en vele vernederingen en kwellingen ondergaan, voordat hij als een vernieuwd mens in genade wordt aangenomen.

Dit initiatie-proces heeft de Toradja gezien in hetgeen met zon en maan aan de hemel gebeurt. Want we kunnen er naar mijn mening niet aan twijfelen, dat in dit verhaal de initiatie van zon en maan wordt beschreven, die gevolgd wordt door een huwelijk met elkaar.

2. De Vrouw met de sprekende Schaamlippen.

Er was een vrouw, wier schaamdeel sprak. Wanneer zij tot iemand ging om sirih te vragen, dan was haar schaamdeel haar altijd voor, en riep: „Kabosenja, ik vraag om sirih!" Als de vrouw dan haar dijen samendrukte om de vagina te doen zwijgen, dan schreeuwde die nog harder: „Au, au, je doet me pijn!" Hierdoor

werd de vrouw telkens beschaamd gemaakt [1]). Tenslotte kon ze het niet langer uithouden; ze sleep een mes heel scherp en ging naar de rivier. Hier sneed ze zich de schaamlippen af. Het deed erge pijn en de vagina ging erg te keer, roepende: „Je doet me pijn!" maar de vrouw zette door.

Toen ze de schaamlippen afgesneden had, deed ze ze in een paar kokosdoppen, bond die stevig aaneen, en liet de noot toen afdrijven i.d. rivier. De schaamlippen zongen al afdrijvende. Zo kwam de noot voorbij de badplaats van den Datoe, waar zijn dochter juist aan het baden was. Deze hoorde het zingen, en viste de kokosnoot op. Ze maakte hem open, en toen sprongen de schaamlippen eruit en plakten zich tegen het voorhoofd van het meisje. Deze deed alle moeite om de schaamlippen te verwijderen, maar het lukte niet. Huilende liep het meisje naar haar vader. Ook deze beproefde de schaamlippen met een scherp stuk hout te verwijderen. Na hem probeerden het nog vele anderen, maar alle pogingen waren vergeefs: de schaamlippen bleven op het voorhoofd vastzitten.

Het meisje was diep beschaamd; ze kwam niet meer uit haar huis, totdat ze in het bos vluchtte en daar ronddwaalde. Telkens probeerde ze de schaamlippen te verwijderen, maar het lukte haar niet. Ze liep maar rond, werd heel mager, en haar mooie kleren versleten aan haar lichaam. Haar ouders maakten zich ongerust over haar; ze zonden mannen uit om haar te zoeken, maar ze was al ver van huis, en daardoor vond men haar niet.

---

[1]) In een lezing van het verhaal, die ik in het district Onda'e vond, wordt van het spreken der schaamlippen het volgende verteld: Een meisje had schaamlippen die spraken, zodat zij beschaamd werd, als ze bij de mensen kwam. Er werd eens een feest gevierd, en de schaamlippen zeiden: „Ik wil naar het feest gaan". Maar het meisje sprak: „Ik ga niet, want dan praat je maar, en maakt mij beschaamd". Toen beloofden de schaamlippen te zullen zwijgen. Toen het eten werd rondgedeeld, kreeg ook het meisje haar aandeel van rijst en toespijs. Toen riepen de schaamlippen opeens: „Ik heb mijn aandeel nog niet!". Men keek verwonderd rond, omdat er niemand onder de aanwezigen was, die zijn deel aan de maaltijd nog niet ontvangen had. Het schaamdeel bleef maar roepen, en eerst nadat men een tweede portie voor het meisje had neergelegd, zweeg het. Dit deed de maat overlopen. Het meisje sneed haar schaamdeel af, en wierp het weg. Toen gebeurde het, dat Datoe er op urineerde. Daardoor werd het zwanger. Eindelijk barstte het open, en er kwam een meisje uit. — Verder gaat dit verhaal niet.

De vrouw van wie de schaamlippen afkomstig waren, verzorgde de wond, en deze genas eindelijk.

Op een goede dag kwam het meisje met de schaamlippen bij een vruchtdragende boom. De schaamlippen zeiden: „Blijf hier een poos en klim in de boom om vruchten te plukken". Het meisje had er geen zin in, maar de schaamlippen bevalen het haar. Toen klom ze erin, plukte vruchten en at die. De schaamlippen zeiden: „Geef mij ook vruchten te eten, ik heb honger". Maar het meisje zeide: „Als je zoeven op de grond was gebleven, zou ik vruchten hebben afgegooid, maar nu kan het niet: met de linkerhand houd ik mij aan de boom vast en met de rechter steek ik de vruchten in de mond; daarom kan ik je niet geven". De schaamlippen deden nu niet anders dan schreeuwen: „Ik heb honger!" Dit duurde de hele dag, maar het meisje bleef erbij: „Als je niet doet wat ik zeg, kan ik niet doen wat je wilt hebben".

Het meisje had gehoopt de schaamlippen uit te hongeren, zodat ze los zouden laten. Maar dit gebeurde niet; alleen schreeuwden de schaamlippen desteharder. Het meisje verwijderde zich hoe langer hoe verder van huis, en haar kleren waren niet anders dan vodden geworden.

Eens kwam ze bij een manggaboom waaraan veel rijpe vruchten zaten. Ze vroeg aan de schaamlippen: „Heb je lust mangga te eten". De schaamlippen antwoordden: „Ik heb er ergen zin in". Het meisje: „Zet je dan eerst neer op mijn schouderdoek ginds, dan zal ik in de boom klimmen en vruchten voor ons beiden halen". De schaamlippen zeiden: „Dat is goed!"

Nu zetten zich de schaamlippen op de schouderdoek, die het meisje op de grond gelegd had, en ze klom in de boom. Ze was erg blij nu ongehinderd te zijn. Toen ze boven in de boom was gekomen, at ze niet van de vruchten, maar ze overpeinsde hoe ze van haar schouderdoek met de schaamlippen af kon komen, die aan de voet van de boom lag.

Door honger gedreven at ze van de vruchten, en liet er ook van vallen voor de schaamlippen. Maar elke keer als een vrucht de grond bereikte, maakte een varken er zich van meester. De schaamlippen riepen: „Kom naar beneden, prinses, en jaag dat varken weg". Maar het meisje hield zich stil. Het varken kwam hoe langer hoe dichter bij de schouderdoek. De schaamlippen

wilden vluchten maar konden niet weg. Ze gilden tot het meisje: „Kom me helpen, straks eet het varken me op". Het meisje hield zich stil, en de schaamlippen konden niet in de boom klimmen.

Toen de schaamlippen weer om hulp riepen, antwoordde het meisje: „Het varken durft je niet opeten; houd je liever stil, en als het varken dichtbij is, spring dan op zijn voorhoofd; dan kan het niet meer de vruchten van je roven".

Na een poos was het varken vlak bij de schouderdoek. Toen riep het meisje: „Spring nu vlug over!" Uit angst voor het varken deden de schaamlippen dit. Het varken schrikte geweldig, toen het een mensenstem op zijn voorhoofd hoorde schreeuwen. Het holde het bos in, terwijl de schaamlippen gilden van angst, en om hulp riepen. Maar hoe harder ze riepen, hoe sneller het varken liep. Nu en dan stootte het voorhoofd tegen een boom of steen, en dan deed dit de schaamlippen erge pijn. Het dier rende maar door: het was bang voor de mensenstem, en de schaamlippen waren bang voor het varken. Eindelijk viel het varken van uitputting neer, en stierf. Ook de schaamlippen gingen dood, en vergingen samen met het lijf van het varken.

Toen de mannen die uitgegaan waren om de prinses te zoeken, haar niet vonden, kwam men tot de overtuiging dat ze gestorven moest zijn. Daarom vierde men het dodenfeest voor haar. Maar doordat het meisje zich steeds met boomvruchten had gevoed in het oerbos, was ze niet dood. Ze zwierf maar rond, en wist de weg niet. Maar tenslotte vond ze voetsporen van mensen. Deze volgde ze, zodat ze eindelijk bij een hut kwam van mensen die rotan sneden; maar ze vond er helaas geen mensen in.

Ze volgde de sporen verder en zo kwam ze in het dorp. Maar niemand herkende haar zo mager was ze geworden, en ze zag er als een slavin uit. Haar ogen lagen diep en waren waterig. Ze herkende alle mensen en sprak ze toe. Ze klom in haar huis, en deed haar mooie kleren aan. Maar nog bleef men twijfelen, of zij het wel was, zo vast overtuigd waren de mensen, dat ze gestorven was. Tenslotte ging ze naar haar ouders en vroeg dezen om eten, want ze had honger. De vorst en zijn vrouw waren heel verbaasd, maar het meisje vertelde, dat zij hun dochter was. Toen verheugden de ouders zich in haar wederkomst; ze was wel erg mager, maar ze leefde dan toch nog. Toen maakte haar vader

een groot feest om haar wederkomst te vieren, en opdat ieder zou weten, dat zijn dochter nog leefde.

Aantekeningen.

Dit verhaal is volgens Dr. W. H. Rassers de wedergave van de initiatie van de vrouw. In de vrouw van dit verhaal hebben we de vrouwelijke voorouder te zien, die de puberteit bereikt, waarin de geslachtsdrift ontwaakt, wat in het verhaal wordt weergegeven door de sprekende schaamlippen. De vrouw snijdt dit lichaamsdeel af, en laat het afdrijven; dit is: de oermoeder geeft de initiatie-gewoonten aan haar nakomelingen door. Door het feit, dat de schaamlippen zich vasthechten op het voorhoofd van de prinses, die de kokosdoppen, waarin het lichaamsdeel zich bevindt heeft geopend, wordt het ook voor dit meisje plicht zich aan de wijdingsproef te onderwerpen.

Om de initiatie te ondergaan is in de eerste plaats nodig, dat zij zich aan de samenleving onttrekt. Daartoe vlucht ze het bos in, waar ze vervuilt en verhongert. Het klimmen in bomen om zich met de vruchten ervan te voeden is een initiatie-proef. In de herhaling van deze proef is ontwikkeling te bespeuren: de eerste maal beklimt ze de boom met de schaamlippen op het voorhoofd; de volgende maal kan ze ze op haar draagdoek achterlaten, en het einde van de initiatie wordt weergegeven door het feit, dat de schaamlippen worden weggedragen door een varken.

Nu is de prinses de initiatie-dood gestorven: mannen door haar vader uitgezonden om haar te zoeken, kunnen haar niet vinden; men denkt dat ze overleden is en men viert een dodenfeest voor haar. Maar ze herleeft in een nieuwe gestalte, en als ze na lange omzwervingen eindelijk in haar dorp terugkeert, herkent niemand haar: ze is een nieuw wezen geworden. Als geïnitieerde krijgt ze nieuwe kleren aan, en het eind is dat een groot feest ter harer ere wordt gevierd.

We zien in het hier medegedeelde nog duidelijk de opeenvolging van de initiatie-gewoonten, zoals ze tot voor korte tijd bij de Toradjas in praktijk werden gebracht: Het meisje werd afgezonderd, hetzij in een hokje, dat in de woning werd afgeschoten, hetzij in een daartoe opgerichte hut. Gedurende deze afzondering had ze zich aan allerlei voorschriften te onderwerpen, ook tenopzichte van

haar voedsel. Deze periode was voor het meisje tot zekere hoogte een tijd van beproeving. Na afloop daarvan was ze een nieuw schepsel geworden. Met een bad en het verwisselen van haar kleren werd afstand gedaan van het oude leven, en als een nieuw schepsel, in fraaie kleren gestoken, keerde ze in de maatschappij terug. Natuurlijk ging dit steeds met een feest gepaard.

Het thema van de schaamlippen in de voorstelling van de initiatie der vrouw vinden we nog in een paar verhalen uitgewerkt, die door Dr. N. Adriani zijn opgeschreven, en door Mevr. M. Adriani-Gunning zijn vertaald en uitgegeven. In het ene is het een jongeling, Ngalitaoe Pokelo „Jongeling de lokker", die erop uitgaat om met een lokhaan boshoenders te vangen. In plaats van hoenders worden een paar schaamlippen gelokt, die zich op zijn voorhoofd vastzetten. Tevergeefs trachtte de Jongeling ze te verwijderen (een typische wijze van voorstelling van de ontwakende geslachtsdrift). Tenslotte weet hij zich van de schaamlippen te bevrijden door ze te beloven *ra'oe*-vruchten voor ze uit de boom te halen (mensen die in het bos verdwaald zijn, voeden zich met *ra'oe*-vruchten; hiermede wordt dus aangegeven de afzondering van de mensenmaatschappij tijdens de periode van de initiatie). De Jongeling klom in de boom, terwijl de schaamlippen aan de voet ervan op de vruchten wachtten, die hij naar beneden zou werpen. Hij wierp een vrucht heel ver weg, en terwijl de schaamlippen die gingen halen, liet de Jongeling zich uit de boom zakken en vluchtte. De Schaamlippen vervolgden hem; de Jongeling liet een knol de helling afrollen; de Schaamlippen grepen die vast, maar toen ze merkten, dat het geen mens was, lieten ze de knol los, en hechtten zich weer aan het voorhoofd van den Jongeling. Deze was hierover zeer beschaamd. Tenslotte lieten de Schaamlippen toch los en verplaatsten zich in de broedkorf van hoenders, die aan de buitenkant van een woning aan een der stijlen was vastgemaakt. Wanneer de mensen, die zich in de woning bevinden, naar buiten spuwen, of vuil wegwerpen, komen speeksel en afval vaak in zo'n broedmand terecht, en zo gebeurde het, dat de Schaamlippen op velerlei wijzen werden bevuild en veracht (weer een andere wijze van voorstelling van de beproevingen, die de jonge mensen bij de initiatie hebben te doorstaan).

Dan nemen de Schaamlippen het besluit om naar den Hemelheer te gaan, en zich tot een schone vrouw om te laten smeden. Nu volgt het bekende verhaal van de tocht naar den Hemelheer, die in het verzoek van de Schaamlippen toestemt, mits deze hem de hamer brengen, waarmee mensen worden gemaakt; een vuurvlieg wijst de juiste hamer aan door erop te gaan zitten (*Bare'e-verhalen* door Dr. N. Adriani en Mevrouw N. Adriani-Gunning, dl. II, p. 70, no. 56).

Het andere verhaal (op p. 72) heet Leti modondi. Het is blijkbaar een fragment van een oorspronkelijk langer verhaal. Hierin wordt niets verteld van beproevingen, die het Meisje, dat de initiatie heeft te ondergaan, moet doorstaan. Dit verhaal behoort tot die waarin wordt verteld, hoe een vrouw een kind ter wereld brengt, dat niet de gedaante van een mens, maar van een vrucht, een dier, een voorwerp, hier van een vrouwelijk schaamdeel heeft. Dit huwt met een jongen man, waarna ze naar de hemel gaat en zich door den Hemelheer laat omsmeden. Dat dit verhaal oorspronkelijk moet hebben behoord tot een zoals ik in de tekst heb medegedeeld, kan worden opgemaakt uit de naam Leti modondi, die „zingende vagina" betekent. Deze naam doet ons denken aan de schaamlippen, die in twee kokosdoppen besloten zingende de rivier afdrijven.

Het afsnijden van de schaamlippen heeft ook nog in een ander verband een plaats gevonden in de verhalen der Toradjas. Om te verklaren waarom bij een aantal stammen de snijtanden der meisjes worden uitgeslagen, als ze de huwbare leeftijd bereiken, wordt verteld, dat in de oude tijd een vrouw in liefdesdrift (anderen zeggen tijdens een twist) de penis van haar man afbeet, tengevolge waarvan de man overleed. Om nu te voorkomen, dat zo iets zich zou herhalen werd besloten voortaan de meisjes de snijtanden uit te slaan (*De Bare'e sprekende Toradjas*, II, p. 79; *De West-toradjas op M.C.*, III, p. 330).

Nu voegt men in sommige streken aan dit veel verspreide verhaal nog het volgende toe: Toen de vrouw de penis van haar man had afgebeten, en hij gestorven was, ontdeed ze zich van haar schaamlippen. Ook zij stierf tengevolge van deze operatie.

Toen gingen de afgebeten penis en de afgesneden schaamlippen samen op reis. Onderweg vonden ze *ipoli*-vruchten (Quercus Celebica), en ze wilden de kernen ervan eten. De penis was niet in staat ze te kraken, want de opening tussen zijn lippen is klein. Hij vroeg daarom aan de schaamlippen om de vruchten voor hem te kraken. Het schaamdeel echter antwoordde: „Dat moet ieder voor zichzelf doen". De vagina at haar genoegen, maar de penis kreeg niets. Kort daarop kwamen beide aan de rivier. De penis kon zwemmen, maar de vagina niet. Ze vroeg nu aan den penis: „Help mij". Maar deze antwoordde: „Ieder zwemme voor zichzelf". Hij zei dit om zich te wreken over de weigering van de schaamlippen om de *ipoli*-vruchten voor hem te kraken.

3. De Prinses, die verbannen werd.

De Vorst (*Datoe*) en zijn vrouw kregen een dochter. Het was een bizonder schoon meisje, en het werd met alle zorg opgevoed. Er werd een kamer voor haar ingericht op de zoldering van het huis, en daar verbleef ze dag en nacht. Het enige wat ze deed, toen ze groot geworden was, was de luizen te verwijderen uit het hoofdhaar van haar vader en moeder. Als dezen te veel last kregen van het ongedierte, lieten ze hun dochter roepen, en dan deed ze haar werk om na afloop ervan naar haar zolderkamer terug te keren.

Toen gebeurde het eens, dat een zoon van den hemelvorst op aarde neerdaalde en het meisje zag. Hij werd dadelijk verliefd op haar. Niemand zag hem, ook het meisje niet; zijn aanwezigheid was alleen kenbaar aan een welriekende geur die het hele huis vervulde. De hemeling durfde het meisje niet benaderen, en keerde naar de hemel terug, bij zichzelf overleggende, hoe hij het zou aanleggen om haar tot zijn vrouw te maken.

Toen de hemeling eens op de aarde neerkeek, zag hij het meisje in haar kamer slapen. Hij besloot haar zwanger en daarna tot zijn vrouw te maken. Daartoe wierp hij zijn witte hoofdoek naar de aarde; deze viel op de nok van de woning, drong erdoorheen, en viel op de schoot van het meisje. Ze ontwaakte erdoor, en ontwaarde de hoofddoek. Het was een heel mooie doek, waaraan een verrukkelijke geur zat. Het meisje nam hem op, en bergde hem in haar klerenkist.

Het duurde niet lang of ze merkte dat ze zwanger was. Ze kon

er niet aan twijfelen, want de borsten zwollen op, en de melk druppelde eruit. Toen gebeurde het, dat haar vader weer veel last had van het ongedierte op zijn hoofd, en hij zond een paar mensen om zijn dochter tot zich te ontbieden. Deze was erg bang dat haar vader nu ontdekken zou dat ze zwanger was. Daarom zei ze tot de dienaren, dat ze niet komen kon, omdat ze een barstende hoofdpijn had, zodat ze niet kon zitten. Haar vader nam dit excuus niet aan; hij zeide: „Zeg aan mijn dochter dat ze zich een doek om het hoofd binde en kome".

Het meisje kleedde zich en trok verscheidene jakken over elkaar aan, maar telkens drong de melk erdoorheen. Eerst toen ze het zevende baadje over de andere had aangedaan, drong de melk er niet meer doorheen. Toen ging ze tot haar vader en zocht hem de luizen van het hoofd. Ze was hiermee niet lang bezig, toen de melk door het zevende baadje heendrong en op het hoofd van haar vader neerdruppelde. De vader vroeg: „Wat is dat voor vocht dat op mijn hoofd druppelt?" De dochter antwoordde: „Dat zijn mijn zweetdruppels, vader". De vorst veegde het vocht af, en ontdekte toen dat het melk was. Hij richtte zich op, keek zijn dochter onderzoekend aan, en bemerkte toen spoedig, dat zij zwanger was.

De vorst ontstak in grote toorn. Hij vroeg: „Wie heeft je zwanger gemaakt?" Het meisje antwoordde schreiend: „Ik weet het niet, vader; geen man is bij mij geweest". De vorst riep nu al zijn onderdanen bijeen, ondervroeg hen, niemand kon hem enige opheldering geven. Hij werd bijna gek van woede, en besloot zijn dochter te verbannen. Haar moeder trachtte tevergeefs dit plan te verhinderen; het enige wat ze gedaan kreeg was, dat middenin het bos, waar het stikdonker was, een groot, mooi huis voor haar gebouwd zou worden, waarin ze zou kunnen wonen.

Het heele volk toog aan de arbeid; er werd een prachtig paleis gebouwd, middenin het donkere bos; het werd geheel van planken gemaakt, zowel de wanden als de vloer en het dak, zodat geen lichtstraal binnen kon dringen. Toen het huis klaar was, werden al de kostbare kleren, en het huisraad van de prinses overgebracht; het woonerf werd beplant met fraaie en geurende planten; hoenders en andere huisdieren kwamen er ook. Toen alles gereed was, werd de prinses in haar zwangere staat erin overgebracht,

en haar vader sprak: „Deze woning zij je tot graf; kom je er levend af, destebeter; sterf je, dan kan ik er niets tegen doen".

Allen die het huis gemaakt hadden en de prinses en haar bezittingen hadden overgebracht, waren diep met het meisje begaan, dat ze daar helemaal alleen moest verblijven. Allen schreiden lang en hevig. Haar enige troost was: wanneer het waaide, werd het hele huis vervuld van een verrukkelijke geur, die afkomstig was van de vele bloemen en planten die op het woonerf groeiden.

Toen het op scheiden aankwam, kon de moeder geen woord uitbrengen; ze durfde niet eens haar dochter aan te zien; ze omarmde haar maar. De vader sprak: „Mijn kind, je hebt een groot kwaad gedaan, dat veel onheil over het land zal brengen; daarom moet je geheel alleen middenin het bos wonen, met niemand bij je". Toen het meisje deze woorden haars vaders hoorde, barstte ze in tranen uit; ze kon geen woord uitbrengen en zweeg maar. Ze was niet in staat om naar het huis in het bos te lopen: men moest haar erheen dragen op een draagstoel. De weg was lang, en vele nachten duurde het voordat men er aankwam. Bij het vertrek keek het meisje aldoor maar naar haar moeder, en riep „Haal mij tot u, moeder; haast u zich tot mij, en haal mij terug"! De moeder wilde op haar toesnellen, maar de vader hield haar tegen, en ze kon niet anders dan haar dochter met de ogen volgen.

De vorst was niet boos op zijn dochter, want hij gaf haar allerlei fraaie goederen mee in haar eenzaamheid; vooral veel goud. Het verschrikkelijke was dat ze geheel alleen in het hartje van het donkere, doodstille oerwoud moest wonen. Geheel alleen beklom ze de woning en koos de kamer uit waarin ze zou verblijven. Allen die haar gebracht hadden, keerden terug, nadat ze hun vrachten hadden neergezet. Toen kwam een groot verlangen over de prinses naar haar ouders. Maar ze maakte generlei misbaar; als ze over het woonerf liep, weende ze stil bij de bloemen die de tuin sierden. Meermalen nam ze zich voor naar haar moeder terug te keren, maar de weg was moeilijk en lang, en ze kende hem ook niet.

Toen kwam de dag dat ze haar kind ter wereld bracht. Het was maar goed dat er vlak bij haar huis een mooie heldere beek vloeide, zodat het haar niet moeilijk viel zich te baden, en dage-

lijks water te halen. De prinses had er echter helemaal geen verstand van hoe ze haar kind moest verzorgen. Gelukkig had ze een spierwitte haan, die haar aanwijzingen gaf. Hij zei: „Kukeleku! als ik een mens was, dan sneed ik de navelstreng van het kind door, en baadde het". Toen de prinses deze woorden hoorde, volgde ze ze op. Ze verpleegde het kind zo goed ze kon. Het kind was gauw groot, en vergezelde zijn moeder naar het water en het deed allerlei kleine werkjes voor zijn moeder.

Nadat ze veertig nachten in haar woning had doorgebracht, toog haar vader op weg om te zien, hoe zijn dochter het maakte. Hij trof haar gezond en wel aan, maar het kind zag hij niet. Toen vroeg hij haar: „Waar is je kind, want ik zie dat je bevallen bent." De prinses antwoordde: „Het kind is verdwenen, en ik heb niet gezien waarheen het gegaan is. Misschien hebben de goden het genomen, of is het in het bos gestorven". Toen was haar vader gerust; hij bleef een nacht bij zijn dochter over en keerde toen naar zijn huis terug. Hier vertelde hij aan de moeder hoe hij hun dochter had aangetroffen, dat het haar aan niets ontbrak.

Langzamerhand vergat de prinses haar ouders; ze werd hoe langer hoe vrolijker, en ze verheugde zich in haar kind. Ze had aan niets gebrek, want wanneer haar voorraad teneinde raakte, zond haar moeder voedsel.

Op een goede dag hoorde ze gekraak onder het huis, alsof iemand er onder door liep. Ze zag dat het een jonge man was. Deze hield stil bij de trap, en keek naar boven. Hij zag dat de deur gegrendeld was. Toen riep hij: „He bewoners, zijt gij thuis?" De prinses antwoordde: „Hier zijn we. Komt ge om ons te doden?" De man antwoordde: „Neen, ik kom u bezoeken. Doe de grendel van de deur". De prinses opende de deur, en de bezoeker trad binnen. Hij zeide: „Ik blijf hier bij je, want ik ben de vader van het kind". De prinses zag, dat hij een schoon man was, en fijne manieren had. Ze was eerst bang geweest, omdat ze het gestamp van zijn statiespeer op de grond had gehoord, waardoor ze dacht, dat hij haar kwam doden. De man riep het kind en verheugde zich in hem. De moeder zag, dat het sprekend op den vader leek, en toen was ze overtuigd, dat hij de vader was. Het kind was ook niet bang voor hem. De man zeide: „Nu blijf ik bij je om je te helpen". Toen was de prinses blij, dat ze een metgezel had in de eenzaam-

heid. De man deed alles en de prinses hield haar gemak. Het werk van den man bestond hierin, dat hij alles wat er nodig was tevoorschijn toverde. Toen vergat de prinses haar ouders helemaal.

Niet lang daarna kwam de vader van de prinses zijn dochter bezoeken. De gast en het kind verborgen zich, zodat de vorst alleen zijn dochter aantrof, in huis zittende op haar gewone plaats. De vader zei: „Er is bepaald iemand die je geregeld komt bezoeken, want het erf en de badplaats zijn veel belopen; dat heb jij alleen niet gedaan". Maar de prinses antwoordde: „Het zijn toch alleen maar mijn voetstappen, die ge hebt gezien".

Tenslotte keerde de vorst weer terug en vertelde zijn wedervaren aan zijn vrouw. Deze verlangde erg haar kind weer te zien, maar de vader stond niet toe, dat ze ging, want hij begreep, dat als zijn vrouw bij haar dochter kwam, zij niet meer tot hem wilde terugkeren, maar bij haar dochter bleef in het bos.

De man van de prinses ergerde zich eraan, dat haar vader telkens naar haar kwam kijken. Dit was mogelijk omdat de palen van het huis in de aarde stonden, en de trap van de grond in huis voerde. Hij sprak dus tot zijn vrouw: „We moesten ons huis in de lucht maken". De prinses antwoordde: „Doe wat je wilt, ik vind alles goed, en ik volg slechts wat gij zegt. Waar gij heen gaat, ga ik ook". Het huwelijk van die twee mensen was heel gelukkig; ze waren het in alles met elkaar eens, en ze hielden veel van elkaar.

Toen zetten beiden zich neer, en sloten de ogen. De man sprak: „De toverkracht van mijn moeder is groot, maar de mijne is nog groter. Als we straks de ogen openen, zal ons huis verplaatst zijn in de lucht; het zal niet op palen staan, maar in het luchtruim drijven; en alles wat we nodig hebben, zal daar aanwezig zijn". Na het uitspreken van deze woorden openden ze de ogen, en ze zagen zich in een prachtig huis, dat op de wolken dreef. Toen waren ze uitermate verheugd.

Op een goede dag ging de vorst weer naar zijn dochter kijken. Toen hij middenin het bos gekomen was, zag hij wel al de bloemen op het woonerf, maar het huis was er niet. Toen hij naar boven keek, zag hij de prachtige woning in de lucht drijven. Hij hoorde ook stemmen; behalve die van zijn dochter, een stem van een man en een van een kind. Toen riep de vorst: „Mijn

kind, hier ben ik weer om je te bezoeken". Maar de prinses wilde niets meer van haar vader weten; alleen de vader verlangde nog naar zijn kind. Toen bogen vader, moeder en kind zich uit het raam, en keken naar den vorst; en de vorst keek op naar boven. Zo bleven ze geruimen tijd elkaar aankijken. De vorst weende, want hij had spijt zijn dochter naar het donkere bos verbannen te hebben. Haar moeder verlangde de prinses te zien, maar ze was er niet toe in staat, en de vorst stond niet toe, dat de prinses tot haar kwam.

De vorst riep naar boven: „Laat een ladder neer, opdat ik tot je opklimme". De man zei tot de prinses: „Zal ik je vader doden?" Zij zei: „Doe wat je wilt". Toen liet de man een trap neer, die vergaan was. De vorst klom erlangs naar boven, maar toen hij middenin gekomen was, brak de trap doormidden, hij viel op de aarde en was dood. Door de tovermacht van den man werd het lijk ver weg op een berg geworpen.

Aantekeningen.

In het bovenstaande verhaal wordt tweemaal verteld van de kern van de initiatie: de uitsluiting van den jongen of het meisje uit de maatschappij om zichzelf af te sterven en een nieuw mens te worden. Eerst gebeurt dit op de voor meisjes gebruikelijke wijze in een afgeschoten vertrekje op de zoldering van het huis; daarna op de manier van de jongens, als de prinses wordt gebracht naar een voor dit doel opgerichte woning in het bos. Beide verblijfplaatsen zijn zonder ramen of deuren, zoals ook het geval is met de plaats van afzondering, die door middel van gordijnen van foeja of katoen wordt gemaakt bij de nog heden ten dage gebruikelijke stamfeesten. Het van het zonlicht afgesloten vertrek is de jonge mensen die geinitieerd worden, tot een graf, waaruit zij straks als nieuwe wezens te voorschijn komen.

Dat in ons verhaal de initiatie aan het hemelgewelf met de maan plaats heeft, blijkt uit allerlei omstandigheden. Het Meisje wordt zwanger gemaakt door een hemeling, die daartoe zijn hoofddoek in haar schoot laat vallen. Het zwanger maken van een meisje, dat voor de initiatie in afzondering leeft, komt in meer T'oradja verhalen voor. Het meest verspreid bij de West-toradjas is het verhaal van Toewoe ndjagoe „die zich in 't leven hield door

lijkvocht". Hier dringt een hemelse prins tot het Meisje, dat in afzondering leeft, door, en maakt haar zwanger. Uit schaamte over haar toestand, doodt ze zichzelf. Haar lijk wordt in een kist op een stelling geplaatst. Na enkele dagen hoort men gestommel in de kist, en als men hem heeft geopend, ziet men dat het kind, waarvan de vrouw zwanger was, geboren is, en zich voedt met het lijkvocht van zijn moeder. We kunnen hierin niet anders zien dan de geboorte van de nieuwe maan: het nieuwe wezen, dat na de initiatie uit het oude voortkomt. In ons verhaal treedt de verbanning naar het bos in de plaats van het leggen in een kist.

Zeven baadjes doet het Meisje aan om te verbergen, dat haar borsten lopen, maar ook door het zevende baadje dringt de melk heen: de sikkel van de nieuwe maan komt uit de nieuwe maan te zien. Bij de verbanning voorziet de vader zijn dochter van allerlei fraais, vooral van goud; bij dit laatste denken we weer aan het licht, dat van de hemelbollen uitstraalt. Met de bezoeken die de vader zijn dochter brengt, en die eindigen met het optrekken van de woning boven de aarde in de lucht, is waarschijnlijk gedacht aan de steeds hoger aan de hemel staande maan bij het vallen van de avond.

4. Het Meisje, dat een Haan baarde.

Een weesmeisje leefde verlaten in haar dorp. Geen jongeling die met haar wilde trouwen. Toen vernam men opeens, dat Datoe nto Kasojo ndeme „de vorst van de bewoners van het Westen (de ondergang der zon)" een gezantschap wilde sturen om haar ten huwelijk te vragen.

Toen het meisje dit bericht vernam, werd zij bang, en ze verstopte zich in de wildernis. De gezanten van den vorst kwamen werkelijk, maar toen ze aan de dorpelingen vroegen, waar het meisje was, antwoordden dezen: „Ze is naar haar akker gegaan".

De gezanten gingen daarheen, maar ze zagen niemand. Wel hoorden ze een schone stem zingen:

Datoe nto Kasojo ndeme,
jakoe dja be da koentjeke.
Datoe, ane da weloea,
dadoemo ri ogoe mboeja.

„Vorst van de bewoners van het Westen, ik wil niets (van u) weten. Vorst, als ge op reis wilt gaan, haast u dan naar de maan toe".

De gezanten zochten in de richting vanwaar de stem kwam, maar als ze daar gekomen waren, hoorden ze het geluid weer ergens anders. Op de akker was niemand, en buiten de akker vonden ze ook niemand. Eindelijk keerden ze naar hun heer terug, en vertelden hem dat hun tocht vergeefs was geweest. De vorst ontstak in toorn, en wilde er dadelijk met een krijgsmacht op los gaan. Maar de gezanten zeiden: „Dit zal u niets baten, want ge zult niemand te zien krijgen".

Het weesmeisje durfde niet meer naar haar dorp terugkeren, uit vrees dat de gezanten van den vorst zouden terugkomen, en haar daar vinden. Ze verbergde zich dus op haar akker. Het duurde echter niet lang of ze merkte dat ze zwanger was. En na enige tijd bracht ze een haan ter wereld.

De dorpelingen waren zeer onthutst, toen zij dit hoorden. Ze zeiden: „Dit kan niet anders veroorzaakt zijn dan door toverij van Datoe nto Kasojo ndeme". Het meisje zelf zeide, dat dit inderdaad zo was, maar in haar hart sprak ze: „Wat er later ook met mij moge gebeuren, ik zal mijn kind met zorg opvoeden" (ze kon namelijk niet anders verwachten dan dat de dorpelingen het geval als onheilbrengend zouden beschouwen, en den haan zouden doden om het dreigende gevaar af te wenden). Ze voerde den haan elke dag met mais tot hij volwassen was.

Toen gebeurde het dat de vogel voor de eerste maal kraaide, en zie, hij braakte allerlei nuttige planten uit zijn bek. Toen hij een ander maal weer kraaide, bracht hij op dezelfde wijze allerlei huisdieren te voorschijn. Op deze wijze kwamen de mensen aan hun huisdieren en hun nuttige gewassen. Daarom mag men zich niet boos maken over deze dieren en planten, want dan gaat hun levensgeest (*tanoana*) weg, en wordt de Haan boos.

Aantekeningen.

Met den Haan waarvan in dit verhaal sprake is, is het Sterrenbeeld Haan bedoeld, dat een grote rol speelt in het leven van de landbouwende Toradjas. De kop van het sterrenbeeld Haan wordt gevormd door de Pleiaden; de gordel van Orion is zijn lichaam (met het zwaard van Orion als zijn vleugel), en Sirius als zijn staart. De werkzaamheden op de akker worden geregeld naar de standen van dit sterrenbeeld aan de hemel. Over

dezen Haan gaan veel verhalen (*De Bare'e sprekende Toradjas*, II, p. 234-238; *De West-toradjas op Midden-Celebes*, II, p. 380-382; 398-403). Alle komen hierop neer, dat het sterrenbeeld oorspronkelijk een haan is geweest, die op aarde leefde, en die zijn meester veel voordeel verschafte, want telkens als hij kraaide, braakte hij rijst.

Eens werd hij mishandeld: een vrouw sloeg hem met haar stamper, omdat de vogel pikte van de rijst, die ze stampte. In andere lezingen van het verhaal wordt gezegd, dat het aantal mensen op aarde zó groot werd, dat de Haan niet meer in staat was voor allen voldoende rijst te braken. Welke reden er ook voor wordt opgegeven, de Haan gaf zijn meester kennis, dat hij naar het hemelgewelf ging, waar hij zich aan de mensen zou vertonen om de nodige aanwijzingen te geven in verband met de rijstbouw.

Het bizondere in ons verhaal is, dat hier de geboorte van de vogel wordt verteld: hij is een kind van de maan (het weesmeisje, naar wier hand gedongen wordt door de zon). De zon wordt nu eens genoemd de vorst van het Westen, dan eens de vorst van het Oosten. Bij de aanroepingen in de gebeden heet hij „de heer, die in het Oosten en in het Westen woont". In enkele verhalen worden deze twee „vorsten" (*datoe*) voorgesteld als elkaars tegenstanders. Dat in ons verhaal de zon optreedt als de heer van het Westen zal wel zijn oorzaak vinden in de omstandigheid, dat de zon bij zijn ondergang ondersteld wordt de maan op te gaan zoeken; maar hij kan haar niet vinden (nieuwe maan). Dat met het Weesmeisje de maan bedoeld wordt, blijkt nog uit het versje, waarin zij den vorst van het Westen de raad geeft zich tot de maan te spoeden, als hij haar wil vinden.

De Toradjas geloven dat de maan de rijst gegeven heeft, en nog steeds geeft. De Haan, die het embleem is van de zon, doet dit ook. In vele verhalen wordt het voorgesteld, dat de rijst van de maan afkomstig is: zo zouden de vruchten van de waringin-boom, die in de maan groeit, uit rijst en kralen bestaan. Toen een tak van de boom afbrak, werden kralen en rijstkorrels op de aarde gestrooid. Met verhalen als het onze wordt gedemonstreerd, dat we de rijst te danken hebben aan de hemellichamen: zon, maan en sterren. De onderlinge verwantschap van de hemellichamen wordt in ons verhaal beschreven.

5. De gouden Navelstreng.

Er was een vrouw die van een dochter beviel, die zij Motando woeja „de laatste maansikkel" „tegen nieuwemaan" noemde. Toen het stukje navelstreng dat aan het lichaam van het kind was blijven zitten, afgevallen was, werd dit naar een grote steen, dichtbij de zee gebracht 1). Elke dag ging de moeder van Motando woeja naar de navelstreng kijken, en toen zag ze dat deze langzamerhand in goud veranderde. Ze vond dit gebeuren onheilbrengend (*measa*), en daarom durfde ze het goud niet naar huis mee te nemen. Toen ze weer eens bij de steen kwam, zag ze dat het goud in een schoon kind veranderd was, dat dadelijk de naam ontving van Poese woejawa „Gouden navelstreng" 2).

De moeder wilde het kind nu dadelijk naar huis meenemen, maar er waren twee geesten bij, die intussen de zorg voor het kind op zich hadden genomen; deze geesten stonden de moeder niet toe het kind mee te nemen. De man van dit geestenpaar heette Angga modoende „de gitaar bespelende dodenziel", de vrouw droeg de naam van Boenga ntjorisi „Bloem der waterpokken".

Op een onbewaakt ogenblik echter kwam een geest, Imboe ntasi „zeeslangen-geest", die het kind meenam naar het middelpunt van de zee (*poese ntasi*), waar hij het in zee liet vallen, zodat het tot op de bodem van de oceaan zonk 3). Imboe ntasi verzorgde voortaan 't kind.

Boenga ntjorisi was zeer bedroefd over het verlies van het kind en zij zong haar verdriet uit:

Bara sala ma'i ngkai, Al ware grootvader maar gekomen,
wenoe be ndisoero kami, waarom hebt gij niet iem. gestuurd (om ons te waarschuwen);
bara sala ma'i doe'a, Al ware grootmoeder maar gekomen,
dja be ndisoero makoedja, waarom hebt ge ons niet gewaarschuwd.

Het geestenpaar liet het niet bij klagen: ze beklommen een reuze vaartuig, dat hen bracht naar het middelpunt van de zee, waar Poese woejawa in de oceaan was neergelaten. Op die plek liet men het anker vallen, en daar ging men naar het kind duiken.

Poese woejawa was zeer verschrikt toen zij merkte dat men haar kwam halen, want zij wilde niet terug naar de aarde, omdat zij boos was op haar moeder, die haar op een steen had neergelegd, waardoor ze bewezen had niets van haar te willen weten. Toen

het schip zijn anker uitwierp, sliep haar pleegvader, Imboe ntasi, vast. Het kind zong hem wakker:

Ngkai Imboe ntasi,	Grootvader Imboe ntasi,
peboende magasi-gasi;	spring vlug overeind;
da nakarimbo bombangi,	opdat de golven hevig woeden,
da mangampelo lajagi.	en tegen de zeilen kletsen.

Imboe ntasi wilde maar niet wakker worden, want gewoonlijk sliep hij een maand achtereen door. Toen ging Poese ntasi luid wenen en zong:

Komi dja jore goemagoe,	Gij doet maar alsof ge slaapt,
jakoe nasoeromo ntaoe.	terwijl men mensen op mij afstuurt.

Toen pas werd Imboe ntasi wakker, en hij hoorde de klacht van zijn kleinkind (pleegkind). Hij zag de reuze prauw op het oppervlak van de zee. Toen kwam hij in heftige beweging, zodat de golven zich huizen hoog verhieven. De prauw wilde wegzeilen, maar de golven deden hem kantelen, zodat alle opvarenden verdronken.

Poese woejawa bleef in de zee, en de mensen noemden haar voortaan Torandaoee, de godin van het water. Haar verblijf is op de bodem van de oceaan. Als het stormt scheurt men de gevorkte stengel voor haar, opdat de prauw in de storm niet zal omslaan, als straf voor hun overtredingen. De krokodillen zijn de honden van Torandaoee, die zij op de mensen die kwaad hebben gedaan, afzendt om ze te bijten, zodat ze sterven 4).

Aantekeningen.

1). Het stukje navelstreng, dat aan het kind gelaten is, en dat als het verdroogd is afvalt, wordt door de moeder van de kleine zorgvuldig bewaard in haar sirihzak; of het wordt voorlopig bevestigd aan het hoofdeinde van de wieg. Ook wordt het wel geborgen in een van de bamboe daksparren van de woning. Als het stukje in de grond begraven wordt, moet dit in de onmiddellijke nabijheid van het huis geschieden, meestal aan de voet van de trap.

Er blijft naar de voorstelling der Toradjas een innig verband bestaan tussen navelstreng en kind: mocht het stukje wegraken, dan zou het kind daarvan de nadelige gevolgen ondervinden: het zou vergeetachtig of een zwerver worden; het zou, groot geworden, al zijn eigendommen kwijt raken. Wordt het kind ziek, dan wordt het stukje navelstreng hier en daar als medicijn gebruikt:

het wordt in water gelegd, en met dit water wordt de kleine gewassen. In ons verhaal brengt de moeder de navelstreng naar een grote steen, waarschijnlijk met de bedoeling, dat de hardheid, d.i. de kracht van de steen zich aan de navelstreng en via deze aan het kind zal mededelen, en het kind daarvan de heilbrengende invloed zal ondervinden.

2). De naam Poese woejawa „Gouden navel" komt meer voor in de verhalen. In een ervan is Poese woejawa de dochter van Wioë Ngaloe „Windgefluit" (*Bare'e-verhalen* van N. en M. Adriani, II, p. 147-148). In een ander verhaal heet de zoon van Tele Ra'oa „Vrouwe luchtruim" en Tobongkilo Lempo ngojo „Arend die dwars over ravijnen heenloopt" Poese woejawa (*Bare'e-verhalen*, II, p. 172-173). Met de naam van de arend wordt de wind bedoeld. Al deze namen laten duidelijk zien, dat we het toneel waarop de handeling speelt, in de Kosmos moeten zoeken. Wanneer in deze soort verhalen van goud wordt gesproken, hebben we te denken aan het licht en de schittering, die van hemellichamen afstralen.

Het stukje navelstreng wordt in ons verhaal een „kind" genoemd, maar als deel van een meisje is Poese woejawa een meisje. Gewoonlijk worden de watergeesten, waarvan Poese woejawa de stammoeder is, als vrouwelijke wezens gedacht. Hiermede is in overeenstemming de lijdelijke rol, die Poese woejawa in het verhaal speelt: ware dit kind een jongen, dan zou hij zichzelf verdedigen, en niet de hulp van Grootvader inroepen.

De navelstreng wordt dus als een persoon, een geest voorgesteld. Zo doet men in het werkelijke leven ook. Men spreekt van de „navelgeest", *angga mpoese*: „de navelgeest volgt ons lichaam, want het is vroeger zijn omhulsel (de placenta) geweest" (*Woordenboek van het Bare'e* op 1. *poese*, p. 585). In een verhaal (*Bare'e-verhalen*, II, p. 171) wordt verteld, dat de ouders van Tele Ra'oa waren gedood, maar dat ze door hun navelgeest opnieuw in 't leven werden teruggeroepen. In het verhaal van Tobongkilo Lempo ngojo (*Bare'e verhalen*, II, p. 173) wordt verteld, dat deze nog een jongeren broer had, Angga mpoese „Navelgeest" geheten: „deze was opgegroeid uit een weggeworpen stukje navelstreng van Tobongkilo L. ng., toen diens navelstreng bij de geboorte was afgesneden". Deze Angga mpoese redde het leven van zijn

schoonzuster Tele Ra'oa. Hij huwt later met een meisje, dat op de maan woont, waarheen hij zich uit een geweer laat schieten. In ons verhaal is Poese woejawa een zusje van de dochter van de maan, d.i. de nieuwe maan, die uit de laatste sikkel van de oude maan voorkomt.

3). Naar de voorstelling, die in de Toradja verhalen van de Poese ntasi, d.i. de navel of het middelpunt van de zee, gegeven wordt, is dit een kuil of hol, waarin negen stromen vloeien, in overeenstemming met de negen lagen, waaruit men zich zowel de onder- als de bovenwereld denkt te bestaan. Door deze stromen ontstaan eb en vloed: is het hol vol, dan spuiten de stromen er met kracht uit, en hierdoor wordt het vloed. Voor een vaartuig is het gevaarlijk om in de buurt van dit punt te komen: het wordt dan door de negen stromen gegrepen, en het vergaat.

Soms ook wordt de Poese ntasi voorgesteld als een rots met een gat er in, waar de negen stromen in- en uitvloeien (*De Bare'e sprekende Toradjas*, III, p. 390, noot 2). Deze voorstelling is van vreemde oorsprong, zie Skeat, *Malay Magic*, p. 5-10 over *poesat tasik*). De Toradjas bedoelen met de betreffende passage in ons verhaal alleen, dat Poese woejawa door den heer der Onderwereld werd meegenomen naar diens verblijf middenin de zee.

4). Krokodillen worden algemeen gehouden voor verschijningsvormen van de geesten van de Onderwereld, die vaak vereenzelvigd worden met de afgestorven voorouders. Het maakt weinig verschil of men deze dieren voorstelt als de geesten zelf, dan wel als hun dienaren. Zoals de watergeesten de krokodillen uitzenden om mensen die zich aan een of ander vergrijp tegen de adat hebben schuldig gemaakt, te bijten en daardoor ziek te maken of te doden, zo houden de luchtgeesten met dezelfde bedoeling er hun honden op na (*De West-toradjas van Midden-Celebes*, IV, p. 321-326).

In ons verhaal wordt verklaard, dat de watergeesten verwant zijn aan de luchtgeesten. Beide geestensoorten zouden in dezelfde verhouding tot elkaar staan als die waarin de navelstreng staat tot de mens, aan wie hij toebehoort. Beide geestensoorten zijn dus zeer nauw verwant, ja ze zijn eigenlijk dezelfden. In het verhaal van Tobongkilo Lempo ngojo wordt deze verhouding als een huwelijk voorgesteld: Poese woejawa trouwt met een meisje van de maan.

Nu is het kenmerkende van de lucht- en de watergeesten, dat beiden de mens welwillend gestemd zijn; dat ze de mensen helpen bij ziekten en tegenspoed. Wanneer de priesteres bij een zieke geroepen wordt, zal ze altijd met de hulp van luchtgeesten (*woerake*, *tampilangi*), of van watergeesten (*torandaoee*) de verloren of geroofde levensgeest van de zieke terughalen, of met hun medewerking de zieke op enige andere wijze genezen. In tegenstelling met de genoemde geesten zijn de aard- en de boomgeesten er steeds op uit de mensen te belagen en ziek te maken. Lucht- en watergeesten zijn ook in zoverre aan elkaar verwant, dat beiden gedacht worden als de overleden voorouders van de mensen.

De oermoeder nu van de watergeesten, die tegelijk de oermoeder is van de luchtgeesten, wil de gouden navel van haar kind weer meenemen, als ze ziet, dat er een meisje uit is voortgekomen. Dit wordt haar echter belet door twee geesten, Angga modoende „de gitaar bespelende dodenziel", en Boenga ntjorisi „Bloem van de waterpokken". Angga wordt alleen van dodenzielen gezegd; als ik het juist zie, is met deze geest bedoeld de geest, die de dood des mensen veroorzaakt, de Dood. Waarom deze wordt voorgesteld als spelende op een inheemse gitaar weet ik niet. Boenga „bloem, versiersel" is een naam die veel aan meisjes gegeven wordt. Het ligt geheel in de aard van de Toradjas om een mooie naam te geven aan iets waarvoor ze bang zijn, hier de pokken, de meest gevreesde ziekte, die hier aangeduid wordt met de naam van een onschuldiger vorm ervan. Boenga ntjorisi is dan de naam van de geest van de ziekten, de Ziekte. Dood en Ziekte bewaken de genezende machten, opdat deze hun eigen invloed op de mensen niet zullen tegenwerken.

Imboe ntasi, de god van de zee, onttrekt de genezende kracht aan de macht van Dood en Ziekte door haar in zijn schoot op te bergen, en haar te beschermen, wanneer de beide verdervers haar weer willen bemachtigen. Dood en Ziekte zelf worden vernietigd.

Ofschoon niet bij ons verhaal behorende, wil ik hier iets in herinnering brengen, dat in nauw verband staat met Poese ntasi, de navel van de zee, en waaruit de genezende kracht, die er van de watergeesten uitgaat, nader gedemonstreerd wordt. Volgens een voorstelling, die door de Toradjas van anderen is overgenomen, groeit op de rots, die zich op Poese ntasi bevindt, de *taripa djandji*.

Dit is de *paoeh djanggi* der Maleiers, de Ladoicea Sechellarum, een palm die op de Sechellen-eilanden (ten N. van Mauritius) groeit, en welks grote, hardschalige noten, die de vorm van langwerpige kokosnoten hebben (vandaar de vergelijking met de mangga) van tijd tot tijd aanspoelen op de kusten van de Indische Oceaan. Ze hebben, ook bij de Europeanen, in grote roep van geneeskracht gestaan. Onder de naam *taripa djandji* verstaan de Toradjas „de mangga-boom, die de leeftijd van de mens bepaalt of aangeeft" (verg. *De Bare'e sprekende Toradjas*, III, p. 441, n. 2).

6. De Afkomst der Hollanders.

Toen onze voorouders nog te Pamona (aan de Noordoever van het Posso-meer) woonden, was daar een edelman, wiens naam we niet meer weten. Zijn broer heette Toloe mola; deze was overleden te Tando ngKoelai (aan de Westoever van het Meer). Die edelman bleef geheel alleen over van zijn familie, en hij bezat niet anders dan een grote witte buffelstier, die als geleidetouw aan de neusring een blok wit katoen had.

Op een nacht droomde de man, dat zijn buffel tot hem zeide: „Waarheen zullen we nu gaan?" En hij antwoordde: „We zullen het Takolekadjoe-gebergte (dat scheiding maakt tussen het stroomgebied van de Posso en dat van de Kalaena) overtrekken, en een buenta-boom (Sloetia minahassae) opzoeken die daar moet zijn".

Dus vertrokken man en buffel uit Pamona naar het Zuiden. Zeven nachten waren ze onderweg. Toen vonden ze de gezochte buenta-boom. En deze niet alleen, maar ze vonden ook een fraai huis, waar een schoon meisje uit- en inging. Maar toen hij dichterbij gekomen was, vond hij niets anders dan een gewone boom.

De edelman bond zijn buffel aan het uiteinde van een tak vast, en zette zich op de grond neer om af te wachten, wat er zou gebeuren. Toen hoorde hij een stem, die vroeg: „Wat komt ge hier doen?" De edelman antwoordde: „Ik kom om u". De stem zei weer: „Als ge om mij komt, kom dan boven". De edelman sprak: „Ik weet niet waar de trap is". Toen viel een sirihpruim voor hem neer, en de stem sprak: „Wrijf uw ogen met de sirihpruim in" 1). De edelman deed dit, en toen zag hij het fraaie huis, dat hij uit de verte had aanschouwd, en de trap die er heen leidde.

Hij klom in huis, en na een poos daar geweest te zijn, trad hij met het meisje in het huwelijk.

Uit dit huwelijk werden verscheiden kinderen geboren. Een van de zoons hield het met een teef, en na enige tijd bracht dit dier een meisje ter wereld. Hierdoor raakte het hele gezin in opschudding; zo iets was onheilbrengend (*measa*), en om het dreigende kwaad af te weren werd besloten man, teef en kind te verbannen. Daartoe werd een prauw gemaakt, en toen deze gereed en te water gelaten was, werden de schuldigen met hun kind daarin gezet. Het vaartuig werd een heel eind de zee in geroeid, toen verlieten de roeiers het, en lieten de prauw aan zijn lot over. Er stak een sterke wind op, die het vaartuig naar land dreef.

Het land waarheen de prauw dreef was een landtong, waarop een welende-boom groeide. Er woonden daar ook mensen. Toen dezen de prauw zagen, zeiden ze: „Laten we die afgedreven mensen tegemoet gaan en ze helpen". De verstotenen riepen ook om hulp. Daarop gingen alle vogels die in de welende-boom zaten, wenen, zodat de hele boom geluid gaf. De bladeren van de boom schitterden sterk, en deze bestonden uit allerlei kostbare zaken, die zeer door de mensen begeerd zijn 2).

Toen het vaartuig tegen het land stootte, viel de boom om en brak middendoor. Toen verdwenen de beide stukken van de boom, en de prauw in de zee; ook de opvarenden in de prauw verdwenen. Na zeven nachten echter kwam alles weer boven. De landtong, waar de prauw tegen gestoten had, werd van het land afgesneden, en is tot op de huidige dag een eiland, Tando oedjoe mapole „de afgesneden landtong" (vóór de oost. kust van de Golf van Bone).

De mensen die op het land hadden gewoond, klommen in het vaartuig bij de verstotenen, en ze namen wat aarde van hun woonplaats mee 3). Toen stuurden ze het vaartuig naar het Noorden, maar het wilde niet varen; ook naar het Zuiden wilde het niet; alleen toen het roer gewend werd, dat het naar het Westen kon gaan, kwam er beweging in. Vele nachten voeren ze voort, en kwamen tenslotte aan een ander eiland, waar ook mensen woonden. De pasgekomenen vroegen om een stuk van het eiland te kopen, maar de opgezetenen antwoordden: „Dat behoeft niet, want wij zijn slechts weinigen, en er is plaats genoeg". Toen bleven allen daar; de dochter van de teef huwde, en kreeg kinderen en van dezen stammen de Hollanders af.

Aantekeningen.

1). In de verhalen der Toradjas komen herhaaldelijk ontmoetingen voor van mensen met geesten die in bomen wonen. Het verloop van het verhaal is steeds hetzelfde: de mens hoort een stem, die hem verzoekt boven te komen; hij antwoordt, dat hij de trap niet ziet, die hij moet opklimmen; dan wordt hem gezegd zich de oogleden te wrijven met een sirih- of een tabakspruim, die de bewoner van de boom naar beneden laat vallen. In andere verhalen is het weer een ander vocht, dat in de ogen wordt gedruppeld om deze in staat te stellen geesten waar te nemen Zo geloven de Toradjas ook, dat de priesteressen kruiden kennen, waarmee ze haar leerlingen over de oogleden strijken, zodat ze voortaan geesten kunnen zien.

2). De boom waarvan hier sprake is, is de wonderboom, die een grote plaats inneemt in de verhalen. Het is een boom, waarvan bladeren en vruchten bestaan uit gongs, koperen schalen, katoenen stoffen, soms ook geweren, kortom allerlei voorwerpen, die voor de Toradjas begeerlijk zijn. Meestal groeit zo'n boom in de verhalen op uit de beenderen van een vis, een vogel of een dier (varken), de gedaante waarin een voorouder zich aan arme wezen openbaart. De stiefmoeder der kinderen slacht het dier, en eet zijn vlees, en dan wordt in de droom aan de wezen te kennen gegeven om de graten of de beenderen van het opgegeten dier te begraven. Enkele dagen daarna is er een wonderboom uit opgegroeid, zodat de wezen hierdoor vermogende lieden worden.

In dit verhaal is de wonderboom niet op zijn plaats. Dat hij er toch ingebracht is, zal vermoedelijk bedoeld zijn als een poging om te verklaren, waarom de Hollanders van wier afkomst hier verteld wordt, rijk zijn.

3). Het meenemen van aarde van de geboortegrond door lieden, die vrijwillig of gedwongen naar een andere plaats trekken, komt niet alleen in de verhalen voor, maar wordt ook in het werkelijke leven toegepast. Toen in het begin van de occupatie van Midden-Celebes door het N. I. Gouvernement meermalen lieden, die zich niet in de nieuwe orde van zaken konden schikken, naar andere oorden verbannen werden, namen deze mensen meestal een pakje aarde van hun dorp mede, om niet door heimwee naar hun land gekweld te worden: ze hadden nu hun grond bij zich. De Ton-

temboan in de Minahassa namen, als ze een verre tocht gingen ondernemen, bij voorkeur aarde mede van de plek, waar de dorpsstenen (*toemotoa*) waren opgericht, dit zijn de stenen, die de kracht van de dorpelingen voorstellen, die hen beschermden tegen ziekten en hen waarschuwden voor gevaren. Door het medenemen van deze aarde zouden ze niet alleen gevrijwaard blijven voor heimwee, maar ze zouden ook blijven genieten van de beschermende kracht, die van de stenen heet uit te gaan.

Meermalen komt ook in de verhalen voor, dat mensen die naar een andere streek verhuizen, de aarde die ze uit hun geboorteland hebben meegenomen, in hun nieuwe vaderland begraven, waardoor dit hun land wordt. Wanneer dan de eigenlijke bewoners aan de immigranten het recht ontzeggen om hier te wonen, en men besluit de zaak door een godsgericht te laten beslechten, worden de binnengekomenen in het gelijk gesteld, omdat daar inderdaad hun eigen grond zit.

Dit verhaal is een uiting van de overtuiging der Toradjas, dat hun volk het eerste is geweest op aarde, en dat de andere volken slechts takken zijn van het hunne. De Oost-toradjas vertellen, dat zij eertijds samenwoonden op het in ons verhaal genoemde Pamona, een heuvelland op de Noordoever van het Posso-meer, ten Westen van de uitvloeiing van de Posso-rivier. De naam Pamona betekent „het begin" (van de mensheid). Vanhier uit hebben zeven volken zich over de aarde verspreid. Toen ze van Pamona weggingen, richtte elk volk een steen op; enkele ervan zijn nog aanwezig (*De Bare'e sprekende Toradjas*, I, p. 5). Toen de Possoërs de Gorontalezen leerden kennen, werd een van de stenen als de hunne aangewezen; en toen men Blanken te zien kreeg, was het uitgemaakt, dat ook zij een steen te Pamona bezaten. Toen ik voor de eerste maal het vermeende stamland der Toradjas bezocht, en ik geen bevredigend antwoord kon geven op de vraag wat ik daar kwam doen, zei een oude edelman tot de andere aanwezigen: „Het is toch wel begrijpelijk, dat deze Hollander eens is komen kijken naar het land, vanwaar zijn voorouders afkomstig zijn".

De aanrakingen tussen het Posso-meer en het rijkje Waiboenta in Loewoe' zijn in de oude tijd veelvuldig geweest. Dit had zijn oorzaak in de omstandigheid, dat door Hindoe-Javanen beinvloede immigranten naar het Posso-meer waren gekomen, en daar het

aanzijn hadden gegeven aan een soort vorstenhuis, dat later weer verdwenen is. Vermoedelijk zijn deze immigranten de stichters van Pamona geweest (zie voor de overleveringen hieromtrent mijn *De West-toradjas op Midden-Celebes,* I, p. 285 e. v.).

In ons verhaal wordt de zaak omgekeerd: Niet van Waiboenta uit zou men naar Pamona zijn gekomen, zoals het meest waarschijnlijke is, maar van Pamona uit zou Waiboenta gesticht zijn. In ons werk over de Bare'e sprekende Toradjas, I, p. 25-26, is een andere lezing van dit verhaal opgenomen; hierin heet de stichter van Waiboenta Dori, de zoon van den sageheld Lasaeo. Nadat dit landschap door Toradjas zou zijn bevolkt, hebben ze naar hun mening ook het aanzijn aan de Hollanders gegeven.

Daar men toch voelt dat een groot onderscheid tussen henzelf en de Blanken bestaat, kunnen naar de mening van de Toradjas de Hollanders niet langs de gewone weg uit de eersten zijn voortgekomen, en daarom laat men hun stammoeder een teef zijn. Oorspronkelijk heeft men hiermee niets minachtends of beledigends bedoeld; integendeel: alle vorstengeslachten leiden hun afkomst af van een stammoeder, die uit een dier of plant is voortgekomen. Zo vertellen de leden van het hoofdengeslacht van Paloe, thans allen Mohammedaan, tot op de huidige dag met trots, dat aan het begin van hun geslacht een zeug staat, en Koelawi-toradjas vertelden mij, dat een hoofdengeslacht van Donggala van een hond zou afstammen; maar te Donggala zelf ontkende men dit. Hoe meer de mensen ontgroeien aan hun primitieve gedachtenwereld, hoe meer zij zich gaan schamen voor zulk een voorouder. Wanneer men dan van een volk vertelt, dat het van een dier zou zijn afgestamd, wordt dit wèl gedaan als een uiting van geringschatting. Zo vertelden de Boeginezen dit in de tijd dat zij nog niet aan het N. I. gezag onderworpen waren, van de Nederlanders. De minachting van de Javanen voor de Kalangs uit zich ook in het verhaal, dat deze mensen een teef tot stammoeder zouden hebben gehad (voor de afstamming van dieren bij de Toradjas zie men o. m. *De West-toradjas op Midden-Celebes,* III, p. 175-176).

7. Een Bezoek aan den Hemelheer.

Bij de Toradjas heb ik veel verhalen gehoord van mensen, van wie men dacht, dat ze overleden waren, en die dan na langer of

korter tijd weer herleefden. Deze schijndoden weten allen een verhaal te doen van de ervaringen, die hun ziel heeft gehad, toen deze op weg was naar het dodenrijk. Deze ervaringen komen steeds op hetzelfde neer, en behoeven hier niet herhaald te worden (men zie daarover *De Bare'e sprekende Toradjas*, II, p. 109-116; *De West-Toradjas*, III, p. 551-561).

De reden waarom de ziel naar het lichaam terugkeert, zodat de doodgewaande herleeft, is gewoonlijk tweeërlei: òf het lukt niet de brug te passeren, die over de rivier ligt, die in het zielenland stroomt, en die definitief scheiding maakt tussen het land van de levenden en van de doden; òf de ziel van een overleden bloedverwant zegt de dode terug te keren, omdat vrouw (man) en kinderen hulpeloos zijn achtergebleven en zijn (haar) zorg nodig hebben.

Eens heeft een man te Boejoe mpondoli aan de Noordkant van het Posso-meer verteld, welke ervaringen zijn ziel in het hiernamaals had opgedaan in de tijd dat zijn lichaam schijnbaar levenloos neerlag. Dit verhaal had een verdere strekking, dan dergelijke vertellingen gewoonlijk hebben, en daarom wil ik dit hier mededelen. Ik laat weg de gewone ontmoetingen, die reeds in bovengenoemde boeken uitvoerig zijn verhaald: de ontmoeting met het varken, waaraan de ziel een kemiri-noot (Aleurites triloba) toewerpt om het voorbij te kunnen gaan; met Langkoda, den hemelwachter, enz. Hierna ging de verteller voort:

Toen ik de doodsrivier overgestoken was, kwam ik bij de zielenstad. Ik trof daar enige meisjes aan, die aan de voet van de versterking aan het spelen waren. Ik vroeg naar mijn oom, of hij in het dorp was. Een meisje antwoordde: „Hij is daar; zoeven was hij aan het rotanschrappen onder een rijstschuur".

Ik ging door de poort heen, en ik vond werkelijk mijn (overleden) oom onder een rijstschuur bezig met rotanschrappen. Bij hem gekomen ging ik naast hem zitten, en toen vroeg mijn oom: „Hoe kom je zo hier, mijn jongen?" Ik antwoordde: „Hoe zou ik om een andere reden hier gekomen zijn, dan omdat het mijn tijd was tot u te gaan". Mijn oom sprak: „Het komt mij voor, dat ge niet de tekenen vertoont om hier te komen (dat het nog niet je tijd is om te sterven). Maar ga in huis tot je tante; zij zal je wel zeggen hoe het met je staat". Toen ik in huis bij Tante

gekomen was, zei ze dadelijk: „Het is werkelijk je tijd nog niet om te sterven; ga dus maar gauw naar de aarde terug, anders heeft men je lijk begraven" 1).

Kort daarop zei Tante weer: „Weet je wat, mijn jongen, ga liever naar Hem die mensen schept; hij weet precies hoe het met je levensduur staat, of je spoedig moet sterven of niet. Als je gaat zal ik je brengen tot gindse rustbank met een planken vloer. Je moet eerst vertrekken, ik kom na je; als je bij de rustbank bent en ik ben er nog niet, wacht dan op mij; ben ik er eerder, dan wacht ik op je. Je moet de weg volgen, die je zoeven gekomen bent. Als je de rivier overgestoken bent, moet je links afslaan; je komt dan niet meer langs zijwegen (dan vindt de weg zich vanzelf)".

Ik volgde de weg, die Tante mij aangewezen had; het duurde een poos, voordat ik bij de bank kwam. En zie, Tante was er al; ze was zelfs al klaar met het vlechten van een mandje, zó lang had ze op mij gewacht. Tante bracht mij niet verder weg, maar ze zei mij welke weg ik had te volgen om bij i Manta'a taoe „die mensen formeert" te komen. Ze sprak: „Als je gindse weg volgt, moet je niet rechts of links afslaan, maar je loopt steeds rechtdoor". Ik ging dus op weg, en Tante keerde naar haar verblijf terug.

Ik had een poos gelopen, toen ik bij twee stenen buffels kwam, die de snoeten vooruitstaken. Ik plukte de toppen van twee pasastengels (een soort riet), en bood die de buffels aan. Ze deden de bek open, en aten de stengels op 2).

Ik ging verder en kwam bij een steen, die gaapte. Ik sprak de steen toe, en ging er ongehinderd voorbij 3).

Toen ik weer een poos gelopen had, kwam ik aan een rustbank van gele bamboe; daar zag ik vele paden samenkomen. Dit waren de wegen van de woerake-geesten (*djaja mboerake*), de wegen van de anitoe-geesten (*djaja anitoe*), en de wegen van de soboego-geesten (*djaja ntjoboego*) 4). Ik volgde het pad dat recht vooruit liep tot ik bij het dorp van i Manta'a taoe kwam. Ik zette mij neer buiten de versterking. Een poos daarna zag een vrouw, die bezig was met rijststampen, dat ik gekomen was, en zij ging daarvan kennis geven aan Poee mPalaboeroe „Heer Formeerder" (een andere naam voor i Manta'a taoe).

Poee mPalaboeroe zei, dat ik tot hem moest komen. Maar toen dit tot mij gezegd was, viel ik om (door de kracht die van zijn woorden uitging). Het duurde een poos voordat ik overeind kon komen; toen betrad ik het dorp. Bij het trapportaal gekomen, durfde ik niet op te klimmen, want ik zag dat dit portaal van goud was. Maar Poee mPalaboeroe riep mij toe boven te komen. Zodra zijn woorden tot mij doorgedrongen waren, viel ik weer om opzij van het portaal. Het duurde een poos voordat ik overeind kwam, naar boven klom, en mij bij de deur neerzette. Poee mPalaboeroe sprak weer: „Kom hier en zet je bij mij neer, wees niet bang". Ik naderde tot dichtbij hem, en toen zag ik een gordijn van prachtige kralen geregen 5).

Het duurde een poos voordat de Hemelheer sprak. Hij vroeg: ‚Waarvoor ben je hier gekomen?" Ik antwoordde: „Heer, ik kom mijzelf aan u vertonen, om te weten of mijn lichaam de tekenen draagt, dat ik moet sterven of nog niet. Wil mij dit zeggen". I Manta'a taoe sprak: „Je hebt inderdaad niet de tekenen, dat je moet sterven. Kijk maar eens op naar de nok van mijn huis, dan zie je je levensduur (*songka* of *tinoewoe*) nog intact". Ik keek op, en zag dat mijn levensduur nog stevig vastzat 6).

Ik zag ook de levensduur van vele anderen; er waren er die al helemaal los zaten; anderen waren nog stevig gebonden. Mij werd ook de levensduur van mijn (nog levenden) oom aangewezen. Poee mPalaboeroe sprak: „Ziedaar de levensduur van je oom; je ziet dat hij roodgekleurd is; zijn stervensuur is nabij, maar hij zal sterven door mensenhand". Hij wees mij ook de levensduur aan van mensen, die als weerwolven en gifmengers op aarde leven. Deze hingen aan de rand van het dak van zijn rijstschuur. Wanneer een van deze naar de nok van het huis opklom om de levensduur van een ander op te eten (*naparasi*), en het lukte niet, dan werd de eigenaar van die levensduur op aarde alleen maar door de verschijning van een weerwolf verschrikt. Maar als het de weerwolf gelukte de levensduur te verslinden (*naparasi*), dan moest de eigenaar ervan sterven 7).

Toen i Manta'a taoe mij dit alles verteld had, sprak hij: „Keer nu naar je dorp terug, maar maak vooraf je levensduur wat steviger vast". Daartoe gaf hij mij een reepje katoen van een vingerlengte, dat hij mij zeide om mijn levensduur heen te wikkelen. Ik zei:

„Heer, dit is niet eens voldoende voor één omwikkeling". Maar hij sprak: „Klim naar boven en omwikkel je levensduur; bemoei er je verder niet mee".

Ik klom naar boven en wikkelde het katoen om mijn levensduur. En zie, ik werd er moe van zoveel malen als ik mijn levensduur omwikkelde, en nog was het katoen niet op. Op een gegeven ogenblik zei i Manta'a taoe: „Nu is het genoeg". Toen was ook de reep windsel opeens teneinde, en klom ik van de zoldering af naar beneden.

Op de vloer van de woning gekomen had ik het erg warm, en toen ik dit aan den Hemelheer gezegd had, sprak hij: „Ga op het uitbouwsel *(lando)* om je te baden". Toen ik mij daarheen begeven had, hoorde ik hem zeggen: „Kleed je uit". Nauwelijks had ik dit gedaan, of een dikke waterstraal stortte zich op mij neer; ik kon niet ontdekken vanwaar het water kwam. Toen ik afgekoeld was, hield de straal vanzelf op, en er viel geen water meer.

Ik kleedde mij weer aan, en de god sprak tot mij: „Nu kan je weggaan. Ik zal je iemand meegeven om je naar je dorp terug te brengen". Ik stapte toen met mijn geleider in een grote zonnehoed, en deze zette zich in beweging 8). Eerst bracht de hoed ons opwaarts, daarna daalde hij weer naar beneden, maar voordat hij op de grond kwam, steeg hij weer op naar boven. De hoed ging steeds heen en weer, tot hij eindelijk neerdaalde op het woonerf van mijn huis. Ik nam afscheid van mijn geleider. Deze zei nog tot mij: „Haast je naar huis zonder je ergens op te houden, want je tante is al door de mensen gehaald om je begrafenis bij te wonen. Ze is al dichtbij. Haast je dus, opdat je vóór haar in huis bent". Nadat hij dit gezegd had, was mijn metgezel verdwenen; zelfs de weg, die hij gegaan was, zag ik niet, want het woonerf zag eruit als gewoonlijk.

Nu liep ik vlug naar het huis toe; toen ik er dichtbij gekomen was, kwam daar juist mijn tante het erf op, van wie mijn geleider gezegd had, dat ze in aantocht was. Toen ik het trapportaal was overgegaan, was mijn tante bij de trap, en toen ik de voet in huis had gezet, beklom zij het huis. Zodra ik mijn lijk, dat in de kist lag, bereikt had, begon dit te bewegen, en ik verzocht de omzittenden mij op te richten. Ik voelde mezelf opeens erg warm worden, en het zweet brak mij aan alle kanten uit; ik voelde me erg moe van de lange wandeling die ik pas gemaakt had.

Toen mijn tante in huis gekomen was om mij te bewenen, werd ze in paalts daarvan door verbazing aangegrepen, evenals de anderen. Ze beijverde zich om de pot te vuur te zetten en rijstpap voor mij te koken; daarna liet zij er mij, die uit de dood verrezen was, van drinken.

Na enige tijd was ik weer geheel tot mezelf gekomen. Toen vertelde ik aan de gasten, die aan mijn begrafenis waren komen deelnemen, hoe het mijn ziel op reis was gegaan, en alles wat ik op mijn tocht had ondervonden. De mensen die mijn verhaal aanhoorden, waren allen zeer verbaasd, alsof ze het zelf beleefd hadden.

Niet lang daarna gingen de woorden van Poee mPalaboeroe in vervulling die hij tot mij gesproken had, zeggende, dat mijn oom de dood zou vinden door de hand van mensen, omdat zijn levenslot roodgekleurd was. Eens ging mijn oom namelijk naar de rivier om naar zijn fuiken te kijken, die hij had uitgezet. Terwijl hij voorover gebogen stond om ze weer op hun plaats vast te maken, werd hij door een vijand, die op de loer had gelegen gedood. Zijn hoofd werd meegenomen, en het lijf viel in de rivier. Het bloed werd door de stroom meegevoerd, en dit zagen wij benedenstrooms. Daarom gingen we zoeken, en het duurde niet lang of we vonden het lijk van den verslagene, zonder hoofd.

Aantekeningen.

1). De Toradjas menen aan enkele tekenen op het lichaam te kunnen zien, of iemand spoedig zal sterven of niet. Wanneer de toppen van de vingers van een kind ongeveer op één lijn liggen, zegt men dat het niet lang zal leven. Zo ook als de huid tusschen de beide wenkbrauwen donkergekleurd is. Als het neusbeen niet ver uitsteekt, zodat de neus bizonder plat is, of de tanden staan ver van elkaar in de mond, dan wijzen deze tekenen op een spoedige dood. Ook spelen kleine moedervlekken op de huid een grote rol bij de duiding van iemands levenslot. Het meest verspreid is het geloof, dat iemand, die een moedervlekje onder het oog heeft, niet lang leven zal. In de duiding van de tekenen op het lichaam lopen de meningen der mensen zeer uiteen. Vandaar dat de overleden oom van den schijndode den neef naar zijn wijzere tante verwijst om uit te maken of de tekenen het al dan niet rechtvaar-

digen, dat hij nu reeds in het dodenrijk komt. De tante vindt het veiliger dat de Opperheer zelf uitmaakt hoe het hiermee staat.

2). In nog twee andere verhalen komt een buffel voor, waarmee de dodenziel in het hiernamaals in aanraking komt. In het ene wordt de ziel bang voor een witte buffel die hij op zijn wandeling tegenkomt. Hij gaat voor het dier op de vlucht, en komt zo weer bij zijn lijk terug, dat nu herleeft. — In het tweede verhaal wordt verteld, dat de ziel bij een buffel komt; de ziel legt dan een knoop in het topeinde van een pasa-rietstengel, en biedt dit de buffel aan. Terwijl het dier de bek opent, kruipt de ziel erin en komt er door de aars weer uit, waarna hij de wandeling naar de dodenstad voortzet.

Opmerkelijk is, dat bij de West-toradjas de buffel in geen enkel verhaal over het Hiernamaals voorkomt. Wanneer we mogen aannemen, dat de buffel samen met de immigranten in het land zijn gekomen, die de vorstenhuizen hebben gesticht, dan zou de verklaring van dit verschil hierin kunnen liggen, dat de Oost-toradjas in veel nauwer contact met bedoelde immigranten zijn gekomen, dan de West-toradjas.

3). Deze steen is de Watoe ngkoenganga „gapende steen". Eigenlijk zijn dit twee stenen, waarvan elk zich aan een kant van de weg bevindt: de stenen botsen telkens tegen elkaar aan, om zich daarna weer van elkaar te verwijderen om een ogenblik later weer tegen elkaar te slaan; iemand die tussen de stenen door moet gaan, loopt dus grote kans erdoor verpletterd te worden. Men beweert, dat dit alleen aan de ziel van iemand die werkelijk gestorven is, gelukt; de ziel ven iemand die slechts schijndood is, vermag er niet te passeren. De „gapende steen" bevindt zich niet alleen in het dodenrijk. Ook in andere verhalen komt hij voor, bijv. in die waarin iemand door een ander, meestal een menseneter (weerwolf) of tovenaar, wordt vervolgd. Op zijn smeekbede, laat de steen de vervolgde ongehinderd voorbijgaan, maar den vervolger verplettert hij, als deze de vervolging voortzet.

Bij de Christen geworden Toradjas heeft de „gapende steen" het karakter gekregen van de steen des oordeels. Een dorpshoofd vertelde mij eens, dat hij in de droom een bezoek had gebracht aan het land der afgestorvenen. Op zijn weg naar de zielenstad kwam hij bij de gapende steen, waarvan de beide delen telkens

tegen elkaar sloegen. De man durfde niet tussen de stenen doorgaan uit vrees verpletterd te zullen worden. Terwijl hij aarzelend bleef staan, kwam een man tot hem, die tot hem zeide: „Als ge geen zonde meer hebt, kunt ge ongehinderd tussen de stenen doorgaan". De dromer bekende, dat hem nog zonden aankleefden. „Ga dan naar de aarde terug, raadde de ander, en vier er ijverig het Heilig Avondmaal. Als ge daarna weer hier komt, zult ge zonder vrees tussen de stenen kunnen doorgaan; ze zullen u geen kwaad doen".

4). De gele bamboe wordt veel gebruikt bij godsdienstige plechtigheden. Aan een stengel van deze bamboesoort worden de foeja lapjes gebonden, die aan de goden worden geofferd. Offertafels, de katafalk voor de beenderen-poppen bij het dodenfeest, de hut voor de initiatie van meisjes, werktuigen door de priesteressen gebruikt, worden bij voorkeur van gele bamboe gemaakt. Door zijn lichte kleur draagt deze bamboe het karakter van hemelbamboe, zoals witte hoenders en witte buffels aan de onzichtbare machten in de hemel zijn gewijd.

Bij de rustbank van gele bamboe komen vele wegen samen. Dit zijn de paden, die de priesteressen volgen bij haar pogingen om zieken te genezen. Nu eens moeten zij hiertoe de woerakegeesten gaan opzoeken om hun hulp in te roepen; dan weer zijn het de anitoe-geesten, die erbij te pas komen; of de priesteres begeeft zich als smekelinge tot de kwaadaardige Soboego-geesten om hun te vragen de levenskracht van de zieke, die ze gevangen houden, terug te geven. Op haar lange tochten naar de verblijfplaatsen van die geesten, waarvan ze in haar litanieën verslag doen, zetten ze zich op banken als de hier genoemde neer om even uit te rusten.

5). Kralen gelden voor de Toradjas als magisch krachtige voorwerpen. De priesteressen dragen vele strengen kralen om de hals, of ze rijgen deze aan elkaar als een soort mantille. Haar werk bestaat hierin, dat ze de levenskracht van zieken vermeerderen, versterken, maar daartoe moeten ze zelf goed van levenskracht voorzien zijn; die levenskracht zoeken ze in kralen. Wanneer de levensgeest op kleine kinderen wordt bevestigd, geschiedt dit door een klein strengetje kralen aan het hoofdhaar op de kruin vast te kleven. Om te demonstreren, dat het in de woning van

den Schepper vol leven en levenskracht is, vertelt men, dat er veel voorwerpen van kralen zijn. In sommige verhalen vinden we vermeld, dat het hoofdhaar van den Schepper uit strengetjes kralen bestaat.

6). Algemeen verspreid is de mening, dat de levensduur van elk mens in een groot huis bij den Schepper is opgehangen. Nu hangt het er maar van af, of het koord, waaraan de levensduur hangt, stevig vastgemaakt is, of niet, want als het koord losraakt, gaat de mens kwakkelen, en als de levensduur valt, sterft de mens. In sommige verhalen wordt het verschil in levensduur van de mensen gezocht in het materiaal, waaraan de levensduur hangt. Het levenslot van sommigen hangt aan een katoenen draad; van een ander aan een koord van soekabast (Gnetum gnemon), of van molowagoe-schors (Hibiscus taliaceus); het eerste is veel duurzamer dan het tweede. Van iemand die heel oud wordt, heet de levensduur aan een koperdraad te hangen.

Hoe deze levensduur er uitziet weet men niet te zeggen. Enkelen denken daarbij aan een *rare*, dit is een in bladeren gewikkeld pakje, dat de priesteressen bij bepaalde plechtigheden gebruiken: het zijn bladeren van verschillende levenskrachtige planten, die zich in het pakje bevinden, dat de priesters als een soort „toverstaf" gebruikt.

Het is in de verhalen niet altijd de Schepper, i Manta'a taoe of Poee mPalaboeroe, die over de opgehangen levensduur van de mensen gaat. Soms heeft hij de zorg ervoor opgedragen aan een god, die de naam draagt van Ngkai mantande songka „Grootvader (heer), die de bevelen ontvangt". Op last van den Hemelheer namelijk maakt hij het koord waaraan de levensduur van een mens hangt, los, of haalt dit nog wat steviger aan.

7). Zoals bekend is zijn weerwolven mensen, van wie men gelooft, dat zij hun „innerlijk" in de gedaante van een dier er op uit laten gaan om de lever (dit is de levenskracht) van hun medemens te verslinden. In ons verhaal wordt het voorgesteld, dat ook het levenslot van weerwolf-mensen dat van hun medemensen belaagt. Op aarde lukt het de weerwolf-mens soms niet zijn boos opzet te volvoeren, doordat er iets tussenbeide komt, zodat de weerwolf in zijn werk gestoord wordt. De bedreigde komt er dan met de schrik af, maar sterft niet. Dit zelfde gebeurt ook in het

geestenrijk: de levensduur van weerwolven, hier als levenskracht gedacht, tracht de levenskracht van andere mensen te bereiken om zichzelf hiermee te versterken. Bereikt hij zijn doel niet, dan schrikt de eigenaar van de levenskracht, maar zijn levensduur wordt er niet korter door.

8). Wanneer in de verhalen sprake is van reizen door het luchtruim, wordt vaak gebruik gemaakt van een zonnehoed als voertuig. In een opstel (*De beteekenis van den Zonnehoed bij de Oost-toradjas.* Dit Tijdschrift, dl. 74 (1934, p. 301 e.v.) heb ik vele voorbeelden hiervan gegeven. Ik heb daar trachten aan te tonen, dat de zonnehoed door de Toradjas vereenzelvigd wordt met de maan- of de zonneschijf, die zich als een vaartuig over het hemelruim voortbeweegt. Minder vaak dan de zonnehoed komt het schild als vaartuig in de verhalen voor. In een schild verplaatsen zich in de verhalen de mannen. Men is op deze gedachte gekomen door de gelijkenis van het schild op een vaartuig. Het schild is het attribuut van den man; de zonnehoed is het attribuut van de vrouw.